

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА

Економічний факультет
Кафедра міжнародної економіки та світового господарства

Реєстр № _____
Нормоконтролер

«До захисту»
в.о. зав. кафедри
к. е. н., доц. Шуба Т. П.

**СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК
МІЖНАРОДНОЇ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ**

Кваліфікаційна робота бакалавра

Виконала:
студентка 4-го курсу
першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти
денної форми навчання
гр. ЕМ-41

Валерія ФОМІЧ

Науковий керівник:
к.е.н., доцент

Наталія ГАЛУЦЬКИХ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи дослідження становлення міжнародної податкової системи.....	7
1.1. Історичні етапи розвитку національних податкових систем у світі.....	7
1.2. Теоретичні підходи до формування фіскальної політики в умовах глобалізації.....	17
1.3. Роль інститутів сучасної держави у формуванні податкової системи.....	25
Висновки до розділу 1.....	31
РОЗДІЛ 2. Аналіз розвитку міжнародного оподаткування.....	33
2.1. Ухилення від оподаткування та агресивна податкова оптимізація як глобальні проблеми.....	33
2.2. Ставки корпоративного та непрямого оподаткування у світі: тенденції та вплив на економіку.....	47
2.3. Сучасні виклики та перспективи для розвитку міжнародної податкової системи.....	54
Висновки до розділу 2.....	63
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасному глобалізованому світі податкова система перестає бути виключно внутрішньою справою держави. Зростання міжнародної торгівлі, фінансової мобільності, цифровізації економіки та поширення транснаціонального бізнесу призвели до того, що питання розподілу податкових прав, уникнення подвійного оподаткування та боротьба з розмиванням податкової бази набули наддержавного масштабу. Відповідно, виникла необхідність у побудові цілісної, ефективної та справедливої міжнародної податкової системи.

Важливу роль грають і новітні тенденції – запровадження глобального мінімального податку, ініціативи BEPS (Base Erosion and Profit Shifting), боротьба з агресивним податковим плануванням та офшоризацією. Водночас цифрова трансформація економіки створила нові виклики: традиційні моделі оподаткування більше не відповідають характеру цифрових бізнес-моделей, що функціонують поза межами юрисдикцій фізичної присутності. Це змушує країни реформувати правила міжнародного оподаткування, переглядаючи базові принципи фіскального суверенітету, резидентності та джерела доходу.

Важливість теми також обумовлена необхідністю інтеграції України у світовий економічний простір. Ефективне долучення до глобальних податкових ініціатив – таких як спільні стандарти обміну податковою інформацією, цифрове оподаткування, гармонізація з правилами ЄС – є критично важливим для забезпечення прозорості, інвестиційної привабливості та стабільності державних фінансів. Успішне впровадження таких підходів прямо впливає на здатність країни залучати міжнародний капітал, протидіяти відтоку прибутків у низько податкові юрисдикції та зміцнювати фіскальний суверенітет.

Ступінь наукової розробки проблеми. Теоретичні засади міжнародного оподаткування висвітлені у працях таких авторів, як Р. Масгрейв, Р. Аві-Йонах, В. Танці, Т. Ріксен, Г. Цукман. Їхні дослідження формують фундамент сучасного розуміння глобальної податкової системи, її історичної еволюції, інституційної структури та викликів, пов'язаних із цифровізацією і транснаціональним бізнесом. Проблематика податкового ухилення досліджувалась багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями, а саме А. Єніна, А. Alstadsæter, G. Zucman. Однак динамічний розвиток глобального оподаткування, нові форми цифрової економіки та актуальні виклики (геоекономічні кризи, податковий суверенітет, конкуренція юрисдикцій) потребують подальшого аналізу процесів становлення міжнародної податкової системи як цілісного явища.

Метою дослідження є на основі аналізу теоретичних засад та етапів становлення міжнародної податкової системи, визначити перспективи її розвитку в умовах сучасних викликів.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- вивчити історичні етапи розвитку національних податкових систем у світі;
- дослідити теоретичні підходи до формування фіскальної політики в умовах глобалізації;
- охарактеризувати роль інститутів сучасної держави у формуванні податкової системи;
- оцінити вплив ухилення від оподаткування та агресивну податкову оптимізацію як глобальні проблеми;
- проаналізувати ставки корпоративного та непрямиго оподаткування у світі та їх вплив на економіку;
- визначити сучасні виклики та перспективи для міжнародної податкової системи.

Об'єкт дослідження – міжнародна податкова система.

Предмет дослідження – новітні виклики та перспективи для розвитку міжнародної податкової системи.

Методи дослідження. В кваліфікаційній роботі було використано такі загальні наукові методи:

- історичного аналізу – для дослідження етапів еволюції податкових систем;
- порівняльного аналізу – при зіставленні національних та міжнародних підходів до оподаткування;
- системного підходу – для виявлення взаємозв'язків між елементами міжнародної податкової архітектури;
- нормативно-правовий аналіз – при вивченні конвенцій та регламентів;
- графічний метод – при зображенні ключових статистичних даних щодо поточного стану міжнародної податкової системи;
- метод узагальнення – для формування авторських висновків і пропозицій.

Апробація результатів дослідження. Окремі положення та висновки дослідження були висловлені в статті «Агресивна податкова оптимізація як виклик для глобальної податкової справедливості» та надруковані в збірнику по матеріалам Міжнародної наукової інтернет-конференції на тему «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення» (випуск 100) (м. Ополе, Польща).

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел. Робота включає 11 рисунків, 8 таблиць та 94 найменувань у списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 80 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНОВЛЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ

1.1. Історичні етапи розвитку національних податкових систем у світі

Міжнародне оподаткування пройшло складний та тривалий еволюційний шлях: від ізольованих національних підходів до сучасної системи багатосторонньої податкової координації. У найдавніші часи оподаткування мало суто локальний характер: держави самостійно встановлювали податкові збори без урахування зовнішніх чинників і без координації з іншими країнами. Податкова політика формувалася виключно на рівні національних урядів, а правила оподаткування визначалися внутрішніми потребами кожної окремої держави. Згодом, з розвитком торгівлі та започаткуванням економічної інтеграції, виникла потреба в узгодженні податкових правил між країнами.

Нижче у табл. 1.1 наведена хронологія появи та розвитку податків та податкових систем у світі.

Таблиця 1.1 – Етапи розвитку податків і податкових систем

Назва етапу	Період	Характеристика
1	2	3
1. Ранньоісторичний	до V ст. н.е.	Податки існували у вигляді натуральних зборів: хліб, худоба, реміснича праця. У Стародавньому Єгипті податки збирали чиновники фараона; в Месопотамії (Шумер, Вавилон) були детальні закони щодо поборів; у Римі існували різні податки на землю, рабів, товари тощо.
2. Феодалний	V-XV ст.	Натуральні та грошові побори: десятина на користь церкви, феодалні повинності. У середньовічній Франції, Англії та Священній Римській імперії податки здебільшого збиралися з селян і васалів на утримання армії, замків, двору. Виникають перші реєстри платників.

Продовження таблиці 1.1		
1	2	3
3. Ранньомодерний	XV-XVIII ст.	Формуються централізовані держави (Франція, Іспанія, Англія), з'являються податки на майно, землю, доходи. Упроваджуються подушні та акцизні збори. В Англії створено перший постійний податковий апарат. Зростає роль монархії у регулюванні фінансів.
4. Індустріальний	XIX-поч. XX ст.	Введено прибутковий податок (перша країна Велика Британія, 1799). Здійснюється кодифікація та уніфікація податкового законодавства. У Німеччині та Франції активно розвивається система податкової звітності. Держава починає відігравати активну роль у перерозподілі доходів.
5. Податкові системи доби ВВП	1945-1980 рр.	Після Другої світової війни зростають соціальні функції держави (освіта, охорона здоров'я, пенсії). Впроваджується прогресивне оподаткування. У США, Швеції, Німеччині активна фіскальна політика з метою стимулювання зайнятості та економічного зростання.
6. Глобалізаційний	1980-2000 рр.	Тренд на зниження податків на капітал і бізнес. Здійснюється гармонізація податкових норм у межах ЄС, ОЕСР. Активізується боротьба з ухиленням від податків (трансфертне ціноутворення, офшори).
7. Цифровий і постмодерний	2000- наш час	Виникають податки на цифрові послуги (наприклад, у Франції, Індії). Розробляються проекти BEPS під егідою ОЕСР. З'являється концепція глобального мінімального корпоративного податку (ініціатива G20). Посилення прозорості транснаціональних корпорацій.

Джерело: складено автором за матеріалами [1-18].

Як зазначено у табл. 1.1, спочатку податки існували у вигляді натуральних поборів. За свідченням давньогрецького історика Геродота, постійних і фіксованих податків не було, адже держава поповнювала скарбницю коштом воєнної здобичі, дарунків та конфіскацій, які потім поступово набули форми обов'язкових платежів [1, с. 117-125].

У давніх державах Близького Сходу формувалися прототипи податкових систем: селяни віддавали частину врожаю, худоби чи відпрацьовували трудову

повинність на користь правителів (наприклад, у стародавньому Єгипті існувала десятина – десята частина врожаю, що збиралася жерцями і чиновниками). Такі натуральні податки були тісно пов'язані з утриманням бюрократичного апарату, війська та релігійних культів і стали основою фінансування грандіозних проєктів (пірамід, храмів тощо) [2, с. 112-120].

Одночасно в Стародавньому Китаї вже за доби династії Чжоу (1046-256 до н.е.) запроваджувалися різні податки – від податей на землю до мита на комерцію. Китайські імперії розбудували бюрократичний апарат збору податків, що забезпечував потреби держави [19].

У Стародавній Індії трактат «Артхашастра» (IV ст. до н.е.) також свідчить про детально організовану систему податків: правитель стягував частку врожаю (традиційно шосту частину, так звану балі) і мито з торгівлі та ремесел [19]. Такі джерела показують, що систематичне оподаткування виникло як невід'ємний елемент управління і в розвинених державах Азії.

У Стародавній Греції податкова система набуває рис гнучкості. Зокрема, в Афінах вводився податок *eisphora* (військовий збір на заможних громадян під час війни). Цей податок мав унікальну особливість: після закінчення війни афінянам скасовували *eisphora*, а іноді повертали переплачене з військової здобичі. Така практика свідчила про раннє розуміння принципу справедливості й участі громадян у фінансуванні потреб поліса [20, с. 143-149].

У Римській імперії була розвинена податкова система, що включала прямі податки (*tributum soli* – на землю, *tributum capitis* – подушний) і непрямі податки. Ці податки стягувалися за фіксованими ставками, які, наприклад, у Сирії становили 1% для землевласників. Попри уявлення про багатство імперії, фіскальна система була негнучкою і вразливою до криз – у періоди воєн, епідемій чи неврожаїв держава часто недоотримувала доходи, а населення потерпало від податкового тиску [3, с. 8-12]. Вже наприкінці I ст. до н.е. в Римі з'являється податок на

спадщину (5-10% залежно від ступеня спорідненості) та 4%-вий податок з продажу рабів. У III ст. н.е. імператор Діоклетіан провів масштабну податкову реформу: запровадив сплату податків у натуральній формі та фактично ввів прообраз державного бюджету для планування надходжень і видатків [3, с. 16, 66, 110].

Згодом система збору римських податків стала складнішою: значну роль відігравали відкупники, які за контрактом виплачували суму наперед і отримували право збирати податки, залишаючи собі частку. Римські фінансові практики (прямі податки, мита, відкупна система) істотно вплинули на податковий устрій майбутніх держав Європи [4, с. 125-126].

Після занепаду Західної Римської імперії у V ст. н.е. в європейських землях почала формуватися феодальна система, яка суттєво змінила підходи до податкових відносин. У ранньосередньовічний період значного поширення набула церковна десятина, яка стала однією з перших стабільних форм податкового зобов'язання. Вже у VI столітті вона була офіційно закріплена на рівні церковних соборів. Цей податок передбачав відрахування на користь церкви і виконував важливу соціальну функцію: зібрані кошти використовувалися також для допомоги незаможним верствам населення [4, с. 8-13, 66].

У другій половині VIII століття правителі почали активно закріплювати податкові та трудові зобов'язання для вільного населення. Так, у 779-802 роках франкський король Карл Великий видав низку капітулярій, які зобов'язували вільних жителів його володінь виконувати фіскальні повинності у формі постачання продуктів, виконання трудових обов'язків та участі у громадських роботах. Ці норми були офіційно закріплені в законодавчих актах імперії й стали важливим кроком до формування системи централізованого управління ресурсами держави [5].

У середньовіччі складні фіскальні структури існували і поза Європою. Ранньоісламські халіфати (VII-X ст.) запровадили систему податків, що

враховувала релігійну приналежність: мусульмани сплачували закят, а немусульмани – джизью та харадж [21]. У Мезоамериці ацтеки стягували данину з підкорених міст, а в Інків діяла мита – трудова повинність на державні роботи [22, с. 248-249]. Тобто, вже до кінця середньовіччя ефективні форми оподаткування функціонували у багатьох регіонах світу, забезпечуючи владу ресурсами й інфраструктурною підтримкою.

У наступні століття почали формуватися передумови для виникнення сучасних податкових інститутів. У міру посилення централізованої влади в європейських державах почалося поступове впровадження постійних зборів. Вже у XIV-XV століттях у Франції, Англії, Іспанії та німецьких князівствах починають формуватися регулярні податкові системи, що включали як прямі, так і непрямі податки. У цей період податки перестали бути винятковими або надзвичайними заходами (пов'язаними з війнами чи особливими подіями) і набули постійного характеру.

Наприклад, у Франції було запроваджено *taille* – прямий податок, який спочатку стягувався як тимчасовий військовий збір, але згодом став одним із основних джерел доходу королівської скарбниці. *Taille* накладався на селян (третій стан), тоді як дворяни та духовенство були від нього звільнені, що створювало велику соціальну нерівність. Його розмір визначався за майновим становищем, але практично завжди сплачувався у грошовій формі. До середини XV століття він став щорічним і обов'язковим, що викликало значне обурення в селянських громадах [6, с. 2-14].

Розвиток фіскальних систем залежав від взаємодії війни, економічної структури та політичного режиму. В Англії та Нідерландах, де економіка була урбанізованою і комерційною, представницькі інститути дозволяли ефективно мобілізувати ресурси через парламентське схвалення податків, що сприяло формуванню фінансового контролю. У Кастилії (Іспанія) централізація доходів

відбувалась завдяки податкам на торгівлю й майно, що відповідало авторитарнішій моделі управління. У фрагментованій Священній Римській імперії податки залишалися локальними, громади мали певну фіскальну автономію [7].

У той же час у Нідерландах, де активно розвивалась морська торгівля, податкова система мала іншу спрямованість – головний акцент робився на митах і акцизах, що дозволило регіону досягти часткової фінансової автономії від Іспанської корони [8, с. 68-74].

Упродовж XVII-XVIII століть в Англії, Франції та Нідерландах відбувалося активне становлення ефективного фіскального механізму. Було сформовано спеціалізовані органи збору податків, запроваджено системне бюджетне планування та розвинені інструменти державного запозичення для фінансування поточних витрат. [9]. Саме цей етап історії можна вважати початком формування так званої «сучасної фіскальної держави», яка використовує податки як головне джерело фінансування армії, адміністративного апарату та реалізації економічної політики.

Варто зазначити, що податкова політика історично часто ставала джерелом соціального невдоволення, а надмірне або несправедливе оподаткування могло провокувати серйозні політичні конфлікти. Яскравим прикладом цього є ситуація в північноамериканських колоніях Британської імперії у другій половині XVIII століття, де саме податкове питання стало одним із ключових чинників наростання напруження. Запровадження метрополією податків на папір, чай та інші товари без участі колоністів у процесі ухвалення рішень викликало хвилю протестів і породило гасло «No taxation without representation» («Жодного оподаткування без представництва»). Відмова колоністів підкоритися податковому тиску з боку Лондона стала одним з основних каталізаторів Американської революції 1775-1783 років, що заклала підґрунтя для нового розуміння податкового суверенітету як невід'ємного елемента державної незалежності [10, с. 20-36].

Аналогічна ситуація спостерігалася у Франції, де нерівномірний розподіл податкового тягара між станами став одним із ключових чинників початку Великої французької революції 1789 року. У передреволюційний період дворяни та духовенство користувалися значними податковими пільгами або взагалі не платили податків, тоді як основний тягар лежав на селянах і міщанах. Такий несправедливий устрій, у поєднанні з гострою економічною кризою, викликав масштабне суспільне невдоволення й зрештою призвів до краху старого порядку. Одним із важливих результатів революції стало утвердження принципу рівного оподаткування всіх громадян, незалежно від їх соціального походження [23, с. 12-20].

Податкові протиріччя спричиняли потрясіння і поза Європою. У колоніях Іспанської Америки Бурбонські реформи другої половини XVIII ст. різко підвищили податки, що викликало невдоволення креольської еліти та призвело до визвольних рухів на початку XIX ст. Наприклад, повстання Тупака Амару II (1780-1781) у Перу було реакцією на нові податки й трудову повинність індіанців [24]. Таким чином, несправедливе оподаткування ставало каталізатором антиколоніальних і національно-визвольних рухів у різних регіонах світу.

Кінець XVIII-XIX століття відзначився появою податків, що стали прототипами сучасних. Під час наполеонівських воєн Великобританія в 1799 році вперше в історії запровадила прибутковий податок як тимчасовий захід для фінансування бойових дій. Прем'єр-міністр Вільям Пітт Молодший ввів 10%-вий податок на доходи, щоб покрити величезні військові витрати, пов'язані з війною проти Наполеона [11]. Хоча по завершенні воєн цей податок було скасовано, сам прецедент виявився надзвичайно впливовим, адже у різних країнах у XIX столітті поступово вводилися аналогічні податки на доходи громадян.

Також у період стрімкої індустріалізації держави шукали ресурси для фінансування модернізації. Додаткові податки запроваджувалися під час воєн та

криз, а згодом багато з них ставали постійними. Так, у Німеччині в 1918 році під кінець Першої світової війни ввели податок з обороту (обігова подать) – загальний акциз на продаж товарів, покликаний мобілізувати доходи в умовах воєнного дефіциту. Спочатку оборотний податок розглядався як тимчасовий, але згодом перетворився на важливий елемент податкової системи та став прообразом сучасного ПДВ [12, с. 202-203].

Окремо варто підкреслити значення подій, що стали основою формування сучасної податкової моделі в США. У 1913 році було ратифіковано Шістнадцяту поправку до Конституції, яка офіційно надала Конгресу повноваження запроваджувати федеральний прибутковий податок. Хоча перша спроба впровадження такого податку в США була ще у 1861 році, під час Громадянської війни, саме 1913 рік ознаменував початок його постійного функціонування [13]. У 1916 році Верховний суд США у справі *Brushaber v. Union Pacific Railroad Co.* підтвердив конституційність прибуткового оподаткування, що остаточно закріпило його юридичний статус [25]. Відтоді прибутковий податок поступово трансформувався з фіскального інструмента для заможних громадян у масовий податок, який охоплює широкі верстви населення.

На початку ХХ століття в розвинених країнах сформувалися національні податкові системи, що охоплювали як прямі, так і непрямі податки, а податкова політика дедалі частіше ставала предметом внутрішніх політичних дискусій, зокрема щодо її справедливості та ролі лобістів, а також потреби фінансування соціальних програм.

Зростання урбанізації призвело до підвищення податкового тиску на власників капіталу й нерухомості, що зробило податки на землю й майно важливим джерелом місцевих бюджетів. Держава активніше витрачала кошти на освіту, інфраструктуру та соціальний захист, а не лише на армію.

Після Другої світової війни остаточно утвердилася модель фіскальної держави загального добробуту, в якій значна частина ВВП перерозподіляється через податки для задоволення суспільних потреб, і паралельно почала формуватися міжнародна податкова співпраця. Із розвитком торгівлі та інвестицій проблема подвійного оподаткування стала бар'єром для економічної активності, що зумовило потребу у міжнародних рішеннях. Перші кроки до міжнародного узгодження податкових питань було зроблено ще до створення глобальних інституцій: у 1899 році Австро-Угорська імперія і Пруссія уклали першу відому двосторонню угоду про уникнення подвійного оподаткування [26]. Цей договір став прообразом майбутніх міжнародних конвенцій.

Упродовж 1920-х років питання подвійного оподаткування вперше було винесене на міждержавний рівень та стало предметом обговорення в рамках діяльності Ліги Націй. У 1928 році вона опублікувала перші Модельні податкові конвенції, тобто типові двосторонні угоди, що пропонували механізми розподілу податкових прав між державами, аби один дохід не оподатковувався двічі. Ці моделі стали в основу мережі угод про уникнення подвійного оподаткування, яка почала розвиватися по всьому світу в міжвоєнний період. Хоча через економічну кризу 1930-х і Другу світову війну темпи укладення таких договорів були невисокі, інтелектуальна база для міжнародної податкової співпраці вже існувала [27].

Після Другої світової війни міжнародна співпраця в податковій сфері активізувалася в рамках нових глобальних інституцій. У 1945 році було створено Організацію Об'єднаних Націй, а 1947-го – Міжнародний валютний фонд; ці інституції опосередковано впливали і на податкову політику, просуваючи принципи фінансової стабільності та співробітництва. Вирішальну роль у формуванні власне міжнародної податкової системи відіграла Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), заснована у 1961 році. У 1963 році ОЕСР опублікувала перший Модельний податковий договір – стандартний

проект угоди між країнами про уникнення подвійного оподаткування доходів і капіталу. Цей документ запровадив уніфіковані підходи до визначення податкових прав держав (зокрема, поняття постійного представництва, принципи оподаткування дивідендів, відсотків, роялті тощо) і значно спростив укладання двосторонніх податкових угод. У подальшому було розроблено правила протидії зловживанням податковими угодами та схеми боротьби з агресивним податковим плануванням [14, с. 30-35].

Починаючи з 1980-х років, бурхлива глобалізація суттєво вплинула на податкову сферу. Лібералізація міжнародного руху капіталу і розвиток цифрових технологій дозволили бізнесу діяти практично без кордонів. Великі транснаціональні корпорації вибудували складні глобальні ланцюги постачання та фінансові структури, навчилися переміщувати прибутки у юрисдикції з низькими податками. Одночасно держави-конкуренти почали знижувати ставки податку на прибуток підприємств, намагаючись привабити інвестиції – цей процес отримав назву «податкові перегони донизу» (race to the bottom) [15]. В результаті цього середні рівні корпоративного оподаткування у світі значно знизилися [15].

Глобалізація загострила проблему ухилення від оподаткування та розмивання податкової бази. Більше 30% прибутків транснаціональних корпорацій у світі штучно переказується до так званих податкових гаваней – країн з мінімальними податками [16]. Найпоширеніші схеми – перенесення прав на нематеріальні активи (патенти, ноу-хау) у офшорні юрисдикції та завищення внутрішньо корпоративних платежів (роялті, відсотків за кредитами) на користь дочірніх компаній у низько податкових країнах. У підсумку багато глобальних компаній сплачували ефективно дуже низькі податки, попри величезні прибутки, що викликало обурення суспільства та відчуття несправедливості [17 с.1-7].

Перед державами постали серйозні виклики: як зберегти доходи бюджету і забезпечити рівні умови, якщо капітал став «міжнародним утікачем». Без

координації податкова конкуренція загрожувала всім: уряди усвідомили, що нескінченне зниження ставок веде до підриву податкової бази і соціальної ролі податків. Тому з початку 2000-х років і до сьогодні міжнародна спільнота активізувала співробітництво проти шкідливих податкових практик [18].

1.2. Теоретичні підходи до формування фіскальної політики в умовах глобалізації

Перші підходи до оподаткування формувалися під впливом класичних економічних теорій, які до початку ХХ століття вважали ринковий механізм самодостатнім, а втручання держави зайвим, тому роль держави, у тому числі в податковій сфері, зводилась здебільшого до фіскальної функції (збору коштів для фінансування основних державних потреб). У той час перевага віддавалася непрямим податкам, які вважалися менш шкідливими для функціонування економіки [28, с. 3-6].

Проте Велика депресія 1929-1933 років стала переломним етапом у переосмисленні цих підходів. Масштабна криза, що супроводжувалася падінням виробництва, зростанням безробіття та нестачею державних ресурсів, підірвала довіру до ринкових механізмів, і багато урядів зрозуміли, що треба шукати нові шляхи виходу з кризи. Одним із ключових інструментів цього нового підходу стало оподаткування [29, с. 1-5].

У цей період зростає популярність концепції активної фіскальної політики, за якої податки розглядаються не лише як джерело надходжень до бюджету, а й як важіль економічного регулювання. Як зазначав Пол Самуельсон, продумана система оподаткування, у поєднанні з державними видатками, здатна стимулювати сукупний попит, особливо в періоди економічного спаду [30, с. 246-250].

Особливо вагомий внесок у трансформацію поглядів на роль держави в економіці здійснив Джон Мейнард Кейнс. У своїй праці *The General Theory of Employment, Interest and Money* (1936) він зазначив, що в умовах криз держава має активно впливати на економічну динаміку через податкову та бюджетну політику. Саме ідеї кейнсіанства стали основою для післявоєнних економічних стратегій, зокрема й у сфері міжнародного оподаткування [31, с. 184-189].

Формування його як окремого напрямку фінансової політики стало відповіддю на потребу врегулювання податкових аспектів глобалізованої економіки. Однією з перших спроб інституційного узгодження податкових правил між державами стала ініціатива Ліги Націй у міжвоєнний період. У 1920-х роках, усвідомлюючи загрозу, яку становило подвійне оподаткування для міжнародної торгівлі та інвестицій, ця організація започаткувала розробку перших міжнародних податкових моделей. Як зазначає дослідниця Суніта Джогаджан, саме ці проекти Ліги Націй стали підґрунтям для подальшого формування концепції міжнародного податкового співробітництва та сучасної договірної практики у сфері оподаткування [32, с. 1-10].

Після Другої світової війни ця тема набула ще більшого значення. Із глобалізацією та розвитком міжнародної торгівлі виникали нові проблеми, зокрема, податкова конкуренція, яка ставала викликом для національних систем оподаткування. Цей процес призвів до необхідності більш гнучкої і координаційної політики, щоб збалансувати інтереси різних країн і зберегти податковий суверенітет при зростаючій відкритості економік.

Рувен Аві-Йонах підкреслює, що сучасна система міжнародного оподаткування – це складне багаторівневе утворення, яке поєднує міждержавні угоди з національними законодавчими механізмами. Її основне завдання полягає не лише в уникненні подвійного оподаткування, а й у створенні стабільного, прозорого податкового середовища для транснаціонального бізнесу [33, с. 1-24].

Формування сучасної міжнародної податкової системи відбувалося не лише через укладення міждержавних угод і конвенцій, а й завдяки поступовому накопиченню рекомендаційних норм, що отримали назву «м'яке право» (soft law). Цей термін охоплює документи, які не мають обов'язкової юридичної сили, але суттєво впливають на поведінку держав та формування їх податкової політики. Як зазначає Альберто Вега, звіти, керівні принципи й методологічні настанови, зокрема підготовлені ОЕСР, стали ключовими інструментами неформального узгодження стандартів оподаткування. Саме завдяки м'якому праву в міжнародній податковій системі утвердилися такі поняття, як трансфертне ціноутворення, економічна присутність, звітність за країнами (CbCR) та інші концепції, що згодом були імплементовані у національні законодавства. Застосування таких підходів сприяло підвищенню прозорості, передбачуваності й стабільності фіскальних режимів в умовах глобалізації [34, с. 5-9].

У нинішніх умовах цифрової трансформації економіки фіскальні органи стикаються з новими, досить складними викликами. Цифрові компанії здатні генерувати значні прибутки в межах певної країни, фактично не маючи там податкової реєстрації чи фізичної присутності. Така ситуація зумовлює дисбаланс у податковому навантаженні та ставить під сумнів актуальність традиційних принципів оподаткування, що формувалися за інших економічних умов [35].

Ефективна модель міжнародного оподаткування в майбутньому має обов'язково базуватися на принципах тісної міждержавної координації, відкритості податкових процедур і справедливого розподілу податкових зобов'язань між країнами. У сучасних умовах зростаючої економічної взаємозалежності ці засади набувають особливої ваги.

Питання розподілу податкових прав у цифрову епоху розглядає також Вольфганг Шен, який ставить під сумнів, чи можна вже сьогодні говорити про існування повноцінної міжнародної податкової системи [36, с. 2-13]. Він наголошує

як на досягненнях (зокрема створенні Інклюзивної рамки ОЕСР), так і на поточних викликах, серед яких особливо актуальним залишається відсутність єдності щодо оподаткування цифрових доходів.

У сучасному міжнародному податковому середовищі поступово сформувалася система принципів, яка дозволяє країнам узгоджувати свої дії та уникати конфліктів щодо розподілу податкових повноважень. Одним із ключових механізмів у цій сфері є компроміс між державою, на території якої виникає дохід (країною джерела), та державою податкової резиденції. Згідно з усталеною практикою, країна джерела погоджується обмежити своє право на оподаткування, аби уникнути подвійного оподаткування, тоді як країна резидентства оподатковує сукупний дохід своїх платників і, відповідно, надає податковий залік або звільнення з урахуванням уже сплачених податків за кордоном. Цей підхід часто пояснюється через так званий принцип вигоди (benefits principle) [37], який полягає в тому, що податки мають розподілятися між країнами залежно від того, яку вигоду отримує платник у кожній з них. Наприклад, компанія, яка веде діяльність у певній державі, користується її інфраструктурою, правовою системою та доступом до ринку, а отже, є логічним, що вона має сплачувати там певну частину податків. Такий принцип можна побачити у багатьох двосторонніх податкових угодах.

Крім цього, у міжнародному оподаткуванні діє кілька основних принципів, які зазначено нижче у табл. 1.2:

Таблиця 1.2 – Основні принципи міжнародного оподаткування: зміст, особливості та джерела нормативного закріплення

Принцип	Суть	Особливості	Приклади
1	2	3	4
Принцип вигод (Benefits Principle)	Податки мають сплачуватись відповідно до вигод, які платник отримує від послуг держави	Є фіскально-етичним принципом, не закріплений юридично, але використовується для обґрунтування податкових претензій	Країна оподатковує прибутки іноземної компанії, яка користується її ринком, інфраструктурою чи судовою системою

Продовження таблиці 1.2			
1	2	3	4
Принцип резидентства	Країна має право оподатковувати глобальний дохід своїх резидентів	Один з двох базових принципів податкової юрисдикції; важливий для запобігання ухиленню від оподаткування	Громадянин Франції сплачує податок з доходу, отриманого у США
Принцип джерела	Країна має право оподатковувати дохід, отриманий на її території	Другий ключовий принцип юрисдикції; стосується нерезидентів	Компанія зі США сплачує податок в Індії з доходу, заробленого там
Arm's Length Principle	Пов'язані компанії повинні встановлювати ціни так, якби вони були незалежними	Центральний принцип трансфертного ціноутворення; визначає податкову базу	Українська філія транснаціональної компанії купує товари у материнської за ринковою ціною
Принцип уникнення подвійного оподаткування	Один і той самий дохід не повинен оподатковуватись двічі у різних країнах	Реалізується через міжнародні податкові угоди (звільнення, залік податку)	Німецький інвестор заліковує податок, сплачений у Бразилії
Принцип недискримінації	Податкове законодавство не повинно ставити нерезидентів у гірше становище	Закріплюється в податкових угодах; сприяє рівному ставленню до іноземців	Іноземна компанія має ті ж податкові пільги, що й місцева
Принцип податкового суверенітету	Кожна країна має право самостійно визначати податкову політику	Конституційно-державний принцип. Обмежений міжнародними договорами, зобов'язаннями ОЕСР/ЄС, нормами міжнародного права	США встановлює власну податкову ставку, але враховує BEPS-рекомендації
Принцип адміністративно-ї співпраці	Країни мають обмінюватися податковою інформацією та сприяти стягненню податків	Закріплений у BEPS, CRS, MAP; спрямований на прозорість і боротьбу з ухиленням	Автоматичний обмін інформацією між Україною та країнами ЄС

Джерело: складено автором за матеріалами [27, 35, 37-40, с. 219-232].

Зважаючи на важливість цих принципів для формування міжнародного податкового порядку, структуру міжнародної податкової системи можна подати у вигляді кількох рівнів, що представлено на рис. 1.1.

Рис. 1.1 – Структура міжнародної податкової системи: рівні регулювання
Джерело: складено автором на основі [38, 41].

Перший рівень – це національне податкове законодавство, що визначає, кого і як оподатковувати (податковий резидент чи нерезидент, об’єкти оподаткування, ставки, режими).

Другий рівень – це двосторонні податкові угоди між державами, які коригують національні претензії з метою уникнення подвійного оподаткування та розв’язання конфліктів юрисдикцій. Типова податкова конвенція встановлює ліміти ставок податку на джерело для певних видів пасивних доходів (дивідендів, процентів, роялті), визначає, яка країна має виключне право оподатковувати окремі види доходів (наприклад, прибутки від міжнародних перевезень) та зобов’язує

надавати взаємну допомогу і обмін інформацією між податковими адміністраціями [39].

Третій рівень – міжнародні багатосторонні ініціативи та стандарти (наприклад, Конвенція MLI [41], Конвенція про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах [42]), багатосторонні інструменти обміну податковою інформацією та рекомендації міжнародних організацій (наприклад, Керівництво ОЕСР з трансфертного ціноутворення, коментарі до модельних конвенцій ОЕСР і ООН).

Вся ця багаторівнева структура покликана забезпечити відносно узгоджене оподаткування в умовах, коли капітал і доходи можуть вільно переміщуватися між державами.

У цьому контексті важливо розуміти, хто є основними суб'єктами міжнародної податкової системи:

1. Національні держави (податкові юрисдикції) – головні учасники, що встановлюють податки і між якими укладаються угоди. Кожна держава прагне захистити свою податкову суверенність, тобто право самостійно визначати податкову політику. Водночас, беручи участь у міжнародних домовленостях, уряди йдуть на обмеження суверенітету заради спільних вигод: обмінюються інформацією, погоджують ставки оподаткування окремих доходів, вирішують спори тощо. Ефективність міжнародної податкової системи залежить від того, наскільки сумлінно держави дотримуються взятих зобов'язань.

2. Транснаціональні корпорації (ТНК) та інші платники податків – безпосередні учасники економічних відносин, на яких впливають міжнародні податкові правила. Великі корпорації, що здійснюють діяльність у десятках країн, стикаються зі складною мозаїкою податкових режимів і мають стимул оптимізувати свої глобальні податкові витрати. Завдяки наявності внутрішніх трансакцій та відокремлених структур у різних юрисдикціях, ТНК можуть

планувати, де показати прибуток, а де витрати, щоб знизити загальний податковий тягар. Іноді це відбувається в рамках закону (податкове планування, використання пільг і прогалин – avoidance), іноді із порушенням (приховування доходів – evasion) [43, с. 8-13, 25-28]. Від поведінки цих гравців сильно залежить результативність міжнародної системи: якщо правила містять лазівки, бізнес ними скористається.

3. Міжнародні організації та наднаціональні інституції відіграють роль координаторів, майданчиків для переговорів та розробників стандартів у сфері оподаткування. Вони не мають суверенних податкових повноважень, але їхні рекомендації значною мірою визначають поведінку держав [44, с. 1-10, 23-42]. До ключових інституцій належать ОЕСР, ООН, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, а також на рівні регіонів, наприклад, Європейський Союз. Ці організації проводять дослідження, збирають статистику, формують експертні групи та робочі органи для вироблення узгоджених підходів.

Міжнародне оподаткування можна розглядати як складну систему взаємодії між державами, міжнародними організаціями та корпораціями, у межах якої поступово формуються як формальні, так і неформальні правила. Важливою умовою її стабільності є взаємна довіра: країни повинні бути впевнені, що партнери виконуватимуть взяті зобов'язання. Зі свого боку, компанії адаптують свою поведінку до змін у податковому середовищі – зокрема, змінюють структуру бізнесу або обирають інші юрисдикції після запровадження нових обмежень чи реформ.

Теоретичні засади міжнародного оподаткування полягають у тому, щоб через багатосторонню координацію мінімізувати конфлікти між податковими системами різних країн та запобігти викривленню руху капіталів і товарів через податкові фактори. Ця система залишається динамічною: її принципи й структура еволюціонують у відповідь на зміни у світовій економіці (глобалізацію, цифрову

революцію, фінансові кризи тощо), що ми і спостерігаємо протягом останнього десятиліття.

1.3. Роль інститутів сучасної держави у формуванні податкової системи

У формуванні та розвитку сучасної міжнародної податкової системи надзвичайно велику роль відіграють міжнародні організації. Вони виступають платформою для співпраці держав, джерелом експертних знань і «локомотивом» у виробленні нових глобальних ініціатив. Хоча формально суверенні держави приймають рішення про оподаткування, саме через міжнародні інституції ці рішення координуються та набувають характеру загальноприйнятих норм. До основних можна віднести:

1. Організація економічного співробітництва та розвитку – це провідний нормотворчий центр у сфері міжнародного оподаткування. Ще з 1960-х років вона розробляє Модельну податкову конвенцію, що стала основою для більшості двосторонніх податкових угод [38]. У 1979 р. ОЕСР вперше опублікувала Керівництво з трансфертного ціноутворення, яке згодом стало глобальним стандартом. У 2013–2015 роках організація запустила масштабний проєкт BEPS, спрямований на боротьбу з розмиванням податкової бази та переміщенням прибутку. Надалі було створено Інклюзивну структуру BEPS, що об'єднала понад 140 країн. У 2021 р. в рамках цієї структури погоджено так звані два стовпи глобальної податкової реформи. ОЕСР також адмініструє Глобальний форум з прозорості, який впроваджує стандарт автоматичного обміну фінансовою інформацією (CRS), ухвалений понад 160 країнами [45]. Таким чином, ОЕСР виступає ключовим координатором глобального податкового врядування, хоч і зазнає критики за домінування інтересів країн з високим доходом.

2. Організація Об'єднаних Націй відіграє в міжнародному оподаткуванні роль форуму, де голоси країн, що розвиваються, можуть бути почуті. У структурі ООН не існує окремого агентства з податків, проте з 1960-х років діє Податковий комітет експертів ООН, який розробляє власну Модельну податкову конвенцію ООН. Вперше модель ООН була опублікована в 1980 році як відповідь на занепокоєння, що Модель ОЕСР недостатньо враховує потреби країн Глобального Півдня. Модель ООН багато в чому повторює структуру ОЕСР, але містить важливі відмінності: вона зберігає ширші права оподаткування за джерелом. Наприклад, статті Модельної угоди ООН дозволяють країні-джерелу оподатковувати більше видів доходів нерезидентів (включно з платою за технічні послуги – стаття 12А, додана у редакції 2017 р.) і зазвичай допускають вищі ставки податку на виплати за кордон. Це відображає прагнення країн зберегти свою податкову базу від відтоку прибутків іноземних інвесторів. Крім того, Комітет ООН випускає практичні настанови (наприклад, Керівництво з трансфертного ціноутворення для країн, що розвиваються), влаштовує дискусії щодо актуальних питань: у 2020 р. в рамках ООН обговорювали альтернативні підходи до оподаткування цифрової економіки (як-от податок з автоматизованих цифрових послуг, стаття 12В). Проте, довгий час вплив ООН був обмеженим через брак політичної підтримки: всі рішення Комітету мали рекомендаційний характер і не були обов'язковими для виконання. Лише нещодавно ситуація почала змінюватися. У грудні 2022 року Генеральна Асамблея ООН одноголосно ухвалила резолюцію, що запускає міжурядовий процес з питання підвищення співпраці в оподаткуванні та можливого ухвалення багатосторонньої конвенції під егідою ООН. Цю ініціативу активно просувала Африканська група країн, наголошуючи на потребі більш інклюзивного, прозорого і демократичного ухвалення глобальних податкових рішень (на противагу закритішому клубу ОЕСР). Якщо такий універсальний податковий інструмент ООН буде розроблено, це може змінити архітектуру глобального податкового

управління – вперше надавши Генасамблеї ООН мандат у податковій сфері. Поки що рано говорити про конкретні параметри майбутньої конвенції, але очевидно, що роль ООН як міжнародної інституції в оподаткуванні зростає, особливо з огляду на потреби справедливості для країн, що розвиваються, і пошуку компромісів, які не були досягнуті в рамках ОЕСР [46, с. iii-xii].

3. Європейський Союз – наднаціональний союз, що значно впливає на податкову політику своїх країн-членів і глобальні норми. Хоча пряме оподаткування залишається в національній компетенції, ЄС запровадив директиви й механізми координації, щоб гармонізувати правила в межах спільного ринку. Основна мета – усунення бар'єрів для руху капіталу, запобігання як подвійного оподаткування, так і подвійної неоподаткованості. У 1990-х роках були ухвалені Директива про проценти й роялті та Директива про материнські й дочірні компанії, які звільнили внутрішньоєвропейські виплати між пов'язаними компаніями від податків на джерелі [47]. Це сприяло інтеграції, але створило можливості для зловживань через треті країни. Для боротьби з податковою конкуренцією в 1998 р. створено Кодексову групу, яка аналізує режими держав-членів і рекомендує скасування шкідливих [48]. За 2000-ні завдяки їй скасовано понад 100 пільг. ЄС також став лідером у сфері прозорості: впроваджено автоматичний обмін інформацією (DAC2, DAC4) [49]. Після BEPS ухвалено Анти-БЕПС пакет, зокрема Анти-офшорну директиву ATAD (2016), яка зобов'язує всі країни ЄС застосовувати мінімальні антиухильні норми [50]. Комісія ЄС активно протидіє зловживанням податковими рішеннями: резонансною стала справа Apple в Ірландії – €13 млрд донарахувань [51]. На глобальному рівні ЄС просуває добросовісне оподаткування. З 2017 р. веде список ненадійних юрисдикцій (Панама, Віргінські Острови тощо), стимулюючи країни до співпраці. У сфері цифрової економіки ЄС ініціював спільний цифровий податок, що підштовхнуло переговори BEPS 2.0. Також першим затвердив імплементацію глобальної мінімальної ставки (15%) з

2024 р. [52]. Отже, ЄС відіграє подвійну роль – забезпечення гармонізації всередині Союзу та просування високих стандартів назовні.

4. Міжнародний валютний фонд – спеціалізована установа ООН, що насамперед опікується макроекономічною стабільністю, однак із часом став впливовим і в податковій сфері. Хоча Фонд не встановлює податкових норм, його аналітика суттєво впливає на політику, особливо в країнах, що розвиваються. У 2014 році МВФ опублікував знакову доповідь про податкові spillovers, де показав, як зниження ставок в одній країні може перемістити податкову базу з іншої – що веде до перегонів ставок [53, с. 1-20]. МВФ також надає технічну допомогу урядам: допомагає розробляти податкові закони, адміністрування, аналізує ефективність пільг. Його поради часто впливають на умови фінансової підтримки. Крім того, Фонд є співзасновником Платформи співпраці з податків – міжнародного форуму для узгодження стандартів. Регулярний аналітичний огляд Fiscal Monitor висвітлює сучасні фіскальні виклики. МВФ прямо наголосив на потребі глобальної координації оподаткування, щоб уникнути втрати бази й нестабільності, водночас підтримавши ідею глобального мінімального податку [54]. Загалом МВФ можна вважати ключовим аналітичним та консультативним центром у сфері міжнародного оподаткування, що інтегрує податкову політику в ширший контекст економічного розвитку.

Упродовж останніх років архітектура глобального податкового врядування зазнає суттєвих змін. Якщо раніше міжнародні організації здебільшого відігравали роль технічних експертів, то сьогодні між ними спостерігається зростаюча конкуренція за лідерство у формуванні обов'язкових глобальних стандартів. Найбільш помітною є динаміка у стосунках між ОЕСР та ООН. У 2022 році ООН оголосила про намір розробити універсальну багатосторонню податкову конвенцію, що може означати поступовий перехід від домінування ОЕСР до більш інклюзивної архітектури податкового врядування [55].

Наростає також роль так званих «гібридних форматів» співпраці. Одним із прикладів є Платформа співпраці з податків. РСТ не є окремою міжурядовою організацією, а радше механізмом координації між чотирма провідними інституціями: МВФ, ОЕСР, ООН та Групою Світового банку. Платформу було започатковано у квітні 2016 року, коли зростає увага до питань оподаткування в контексті Цілей сталого розвитку ООН та після запуску плану BEPS. Ініціативу створення РСТ привітали міністри фінансів G20, визнавши необхідність узгоджених дій для зміцнення податкових систем країн, що розвиваються. Метою платформи є узгодження технічної допомоги і вироблення спільної позиції чотирьох партнерів з ключових міжнародних податкових питань, аби країни, що розвиваються, отримували скоординовану підтримку і мали більший вплив на формування глобальних правил [54]. Основні напрямки роботи РСТ включають: розробку спільних посібників та інструментарію з податкових питань (орієнтованих переважно на потреби країн, що розвиваються), проведення спільних навчальних заходів (конференцій, семінарів) з актуальних тем оподаткування, підготовку аналітичних звітів з питань політики (наприклад, з мобілізації доходів в умовах пандемії COVID-19). У звіті 2021 року Платформа наголосила на потребі адаптації податкових систем до постковідних реалій та зростання значення міжнародної координації [56, с. 5-12].

Варто згадати, що крім зазначених, значну роль у формуванні податкового порядку денного відіграють і неурядові організації (НУО) та експертні спільноти. Вони забезпечують аналітичну експертизу, здійснюють громадський контроль за діяльністю урядів і міжнародних організацій та просувають ідеї податкової справедливості. Наприклад, мережа Tax Justice Network (TJN) з початку 2000-х років привертає увагу до проблеми масштабних втрат доходів через використання офшорів та недосконалість міжнародних правил. TJN публікує щорічний звіт «State of Tax Justice», де оцінюється сукупний обсяг глобальних втрат від ухилення і

уникнення оподаткування, та Індекс фінансової секретності, який виявляє юрисдикції, що сприяють приховуванню доходів. Аналітики TJN та афільованих груп неодноразово вказували на обмежені результати реформ ОЕСР: за їхніми даними, попри запуск BEPS, обсяги переміщення прибутків у офшори залишаються значними, а запропоновані мінімальні податки можуть не принести суттєвих надходжень до бюджетів країн, що розвиваються [57, с.1-13].

Інший приклад – International Centre for Tax and Development (ICTD), дослідницька мережа, що спеціалізується на вивченні податкових систем у країнах Африки та Південної Азії. ICTD надає дані і рекомендації щодо зміцнення податкової адміністрації, справедливого оподаткування в галузях (наприклад, оподаткування видобувних галузей, місцеві податки), проводить дослідження впливу податків на розвиток. Таким чином, НУО і аналітичні центри постачають незалежний експертний погляд і часто виступають «совістю» міжнародної податкової політики, вказуючи на її недоліки [57].

Нижче на рис. 1.2 проілюстрована мережа співпраці головних міжнародних організацій.

Кожна з цих інституцій відіграє особливу роль у формуванні правил та норм оподаткування, ініціює власні проєкти і стандарти, а також взаємодіє з іншими – шляхом співпраці, надання технічної допомоги, спільних аналітичних напрацювань або, часом, конкуренції за лідерство у нормотворчості. Нижче подано схему, що ілюструє роль та взаємозв'язки основних інституцій у сфері міжнародного оподаткування.

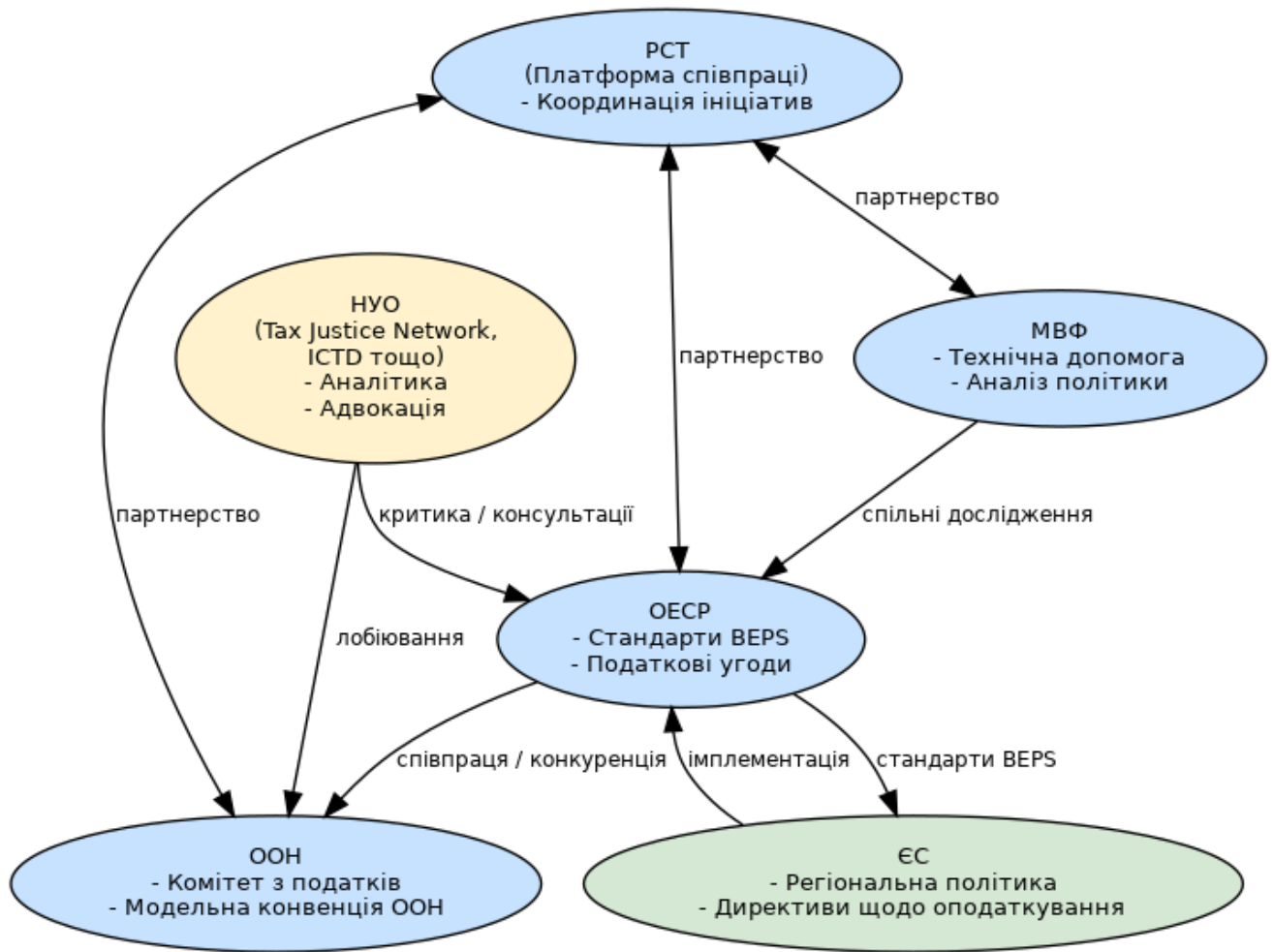

Рис. 1.2 – Взаємодія міжнародних організацій у сфері міжнародного оподаткування

Джерело: складено автором на основі [39, 46, 50, 53, 54, 57].

Без міжнародних інституцій узгодити інтереси понад 190 суверенних податкових юрисдикцій було б практично неможливо

Висновки до розділу 1

Формування міжнародної податкової системи є результатом тривалої еволюції, в межах якої локальні підходи до оподаткування перетворювалися на

комплексну модель співпраці між державами. Від перших форм натурального збору податків оподаткування розвивалося як важливий елемент соціального, політичного та економічного устрою.

Зі збільшенням обсягів міжнародної торгівлі, активізацією руху капіталів і зростанням ролі транснаціонального бізнесу виникла необхідність у скоординованих підходах до регулювання податкових питань. Це дало поштовх до формування багаторівневої міжнародної податкової системи, яка охоплює національні правові норми, двосторонні договори та ініціативи.

Суттєвий внесок у розвиток цієї системи зробили міжнародні організації. З 1960-х років ОЕСР започаткувала розробку стандартів, модельних угод і практичних рекомендацій, що згодом стали основою глобальних ініціатив. Активну участь у формуванні податкової політики беруть також ООН, Європейський Союз, Міжнародний валютний фонд та інші інституції, які сприяють врахуванню інтересів як економічно потужних країн, так і тих, що перебувають у стані розвитку.

На сьогодні міжнародне оподаткування виконує значно ширшу функцію, ніж просто регулювання податкових зобов'язань. Воно перетворилось на інструмент глобального управління, що відображає потребу у збереженні податкового суверенітету, забезпеченні фінансової рівноваги та адаптації до нових викликів.

РОЗДІЛ 2

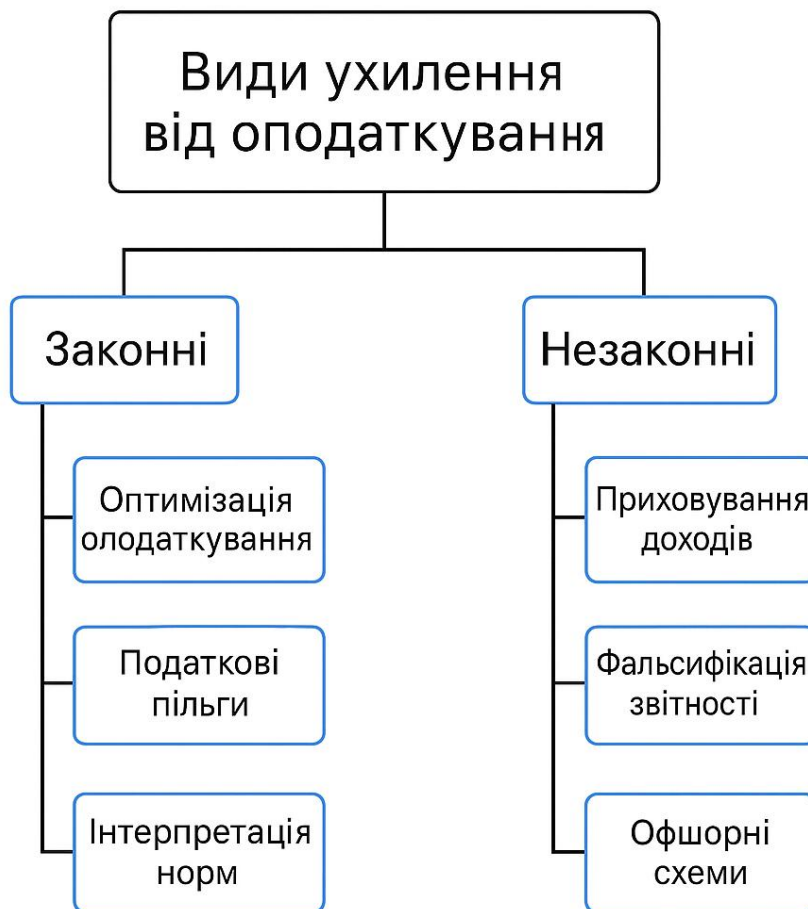
АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ОПОДАТКУВАННЯ

2.1. Ухилення від оподаткування та агресивна податкова оптимізація як глобальні проблеми

У глобалізованій економіці спостерігається зростання масштабів як свідомого уникнення сплати податків, так і агресивної податкової оптимізації. Під ухиленням від оподаткування зазвичай розуміють умисне порушення норм податкового законодавства, що виявляється у приховуванні доходів або наданні неправдивих відомостей з метою уникнення податкових зобов'язань. Натомість податкова оптимізація ґрунтується на використанні прогалин у правових актах, що дозволяє легально, хоча не завжди добросовісно, зменшити суму сплати податків. Незважаючи на різний правовий статус, обидва явища мають спільний наслідок – зменшення надходжень до державного бюджету.

У наукових публікаціях прийнято розрізняти два ключові способи скорочення податкового навантаження: дозволені законом та ті, що прямо суперечать чинним нормам. Така класифікація дозволяє чітко відмежовувати правомірні дії від протиправної поведінки суб'єктів господарювання. Ці способи охоплюють широкий спектр практик: від оптимізації оподаткування в межах чинного законодавства до умисного порушення податкових правил [59].

Рис. 2.1 ілюструє базову класифікацію ухилення від сплати податків, побудовану відповідно до правового статусу дій платника податків. Такий підхід до класифікації дозволяє чітко визначити межу між допустимими та забороненими податковими практиками. Це має ключове значення як для наукового аналізу податкової поведінки суб'єктів господарювання, так і для формування ефективної податкової політики й правозастосування з боку держави.

*Рис. 2.1 – Види ухилення від оподаткування: законні та незаконні форми
Джерело: складено автором на основі [59].*

У межах цієї класифікації всі дії умовно поділяються на дві великі категорії: законні та незаконні [59]. До законних методів мінімізації податкових зобов'язань відносяться:

- використання податкових пільг, передбачених чинним законодавством (наприклад, податкові канікули, пільгове оподаткування для певних категорій платників або видів діяльності);
- легальна інтерпретація податкових норм, коли платник обирає найбільш вигідний з можливих варіантів тлумачення, не порушуючи при цьому закон;

- податкове планування, яке включає попереднє структурування господарських операцій з урахуванням податкових наслідків для зменшення податкового навантаження без порушення вимог законодавства.

Натомість до незаконних форм ухилення належать дії, що прямо суперечать нормам податкового законодавства, зокрема:

- приховування доходів, які мали бути задекларовані та обкладені податком;

- фальсифікація бухгалтерської чи податкової звітності, яка спотворює реальні показники діяльності підприємства;

- використання офшорних схем, які передбачають штучне переміщення прибутків до юрисдикцій із пільговим оподаткуванням або взагалі без нього з метою уникнення сплати податків у країні фактичного здійснення діяльності.

За оцінками міжнародних дослідницьких організацій, зокрема Міжнародного валютного фонду (МВФ) та мережі Tax Justice Network, щорічні втрати державних бюджетів внаслідок використання транснаціональними корпораціями схем ухилення від оподаткування та переміщення прибутків до юрисдикцій з низьким або нульовим рівнем оподаткування становлять приблизно 480–600 млрд доларів США. Основною метою таких практик є мінімізація податкових зобов'язань шляхом реєстрації прибутків у так званих податкових гаванях — юрисдикціях з ефективними ставками податку менше 10 відсотків. Особливо негативно ці процеси впливають на країни з низьким та середнім рівнем доходу, які втрачають, за різними оцінками, понад 200–300 млрд доларів США щороку, що в багатьох випадках перевищує обсяги міжнародної допомоги, яку вони отримують. Відносно розміру їх державних бюджетів, ці втрати мають критичний характер, підриваючи потенціал для забезпечення базових соціальних послуг та сталого розвитку [17, 44]. Цей розподіл проілюстровано на рис. 2.2 нижче, де видно, що офшорний капітал,

особливо за останні 10 років, має все більший вплив на країни середнього та низького рівня доходу.

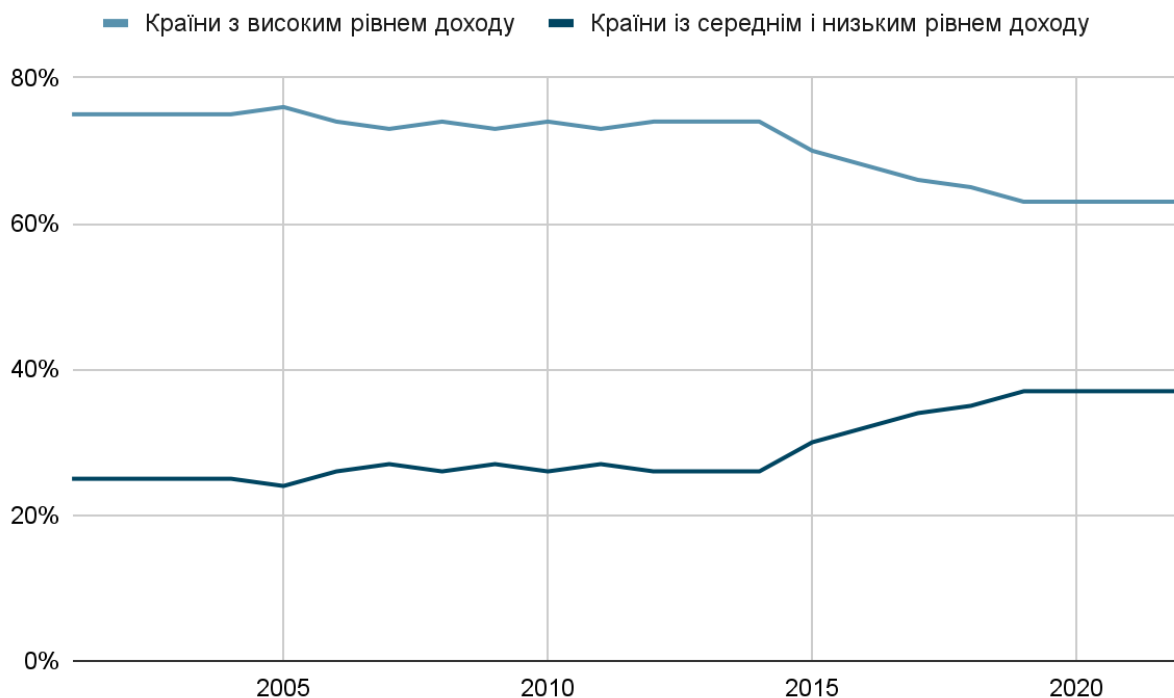

Рис. 2.2 – Динаміка розподілу офшорного капіталу між країнами з різним рівнем доходу у 2001–2022 р.

Джерело: складено автором на основі [60, с. 24].

Наприклад, одним із показових прикладів масштабної агресивної податкової оптимізації є діяльність транснаціональних компаній у сфері цифрових послуг. Як зазначається у численних журналістських розслідуваннях та економічних дослідженнях, у 2017 році корпорація Alphabet Inc. (власник Google) задекларувала понад 20 млрд дол. США прибутку у юрисдикції Бермудських островів, де ставка корпоративного податку фактично дорівнює нуль. Хоча цей дохід був отриманий здебільшого в країнах із високими ставками оподаткування, завдяки механізмам трансфертного ціноутворення та реєстрації прав інтелектуальної власності в

офшорах, компанія змогла формально перенаправити прибуток у безподаткову юрисдикцію [17].

Це є типовим прикладом легальної, але економічно шкідливої податкової оптимізації, яка дозволяє транснаціональним корпораціям зменшувати свої зобов'язання перед державами, де фактично генерується економічна вартість. Відтак, втрата потенційних надходжень обмежує можливості таких країн у фінансуванні соціальних програм, охорони здоров'я та освіти.

Як видно на рис. 2.3, масштаби офшорного приховування доходів залишаються значними. Обсяг фінансових активів домогосподарств в офшорах станом на 2022 рік становить приблизно 10% світового ВВП, і хоча оцінюється, що лише близько 25% цих активів повністю ухиляються від оподаткування, потенціал втрат є величезним [60, с. 7-9].

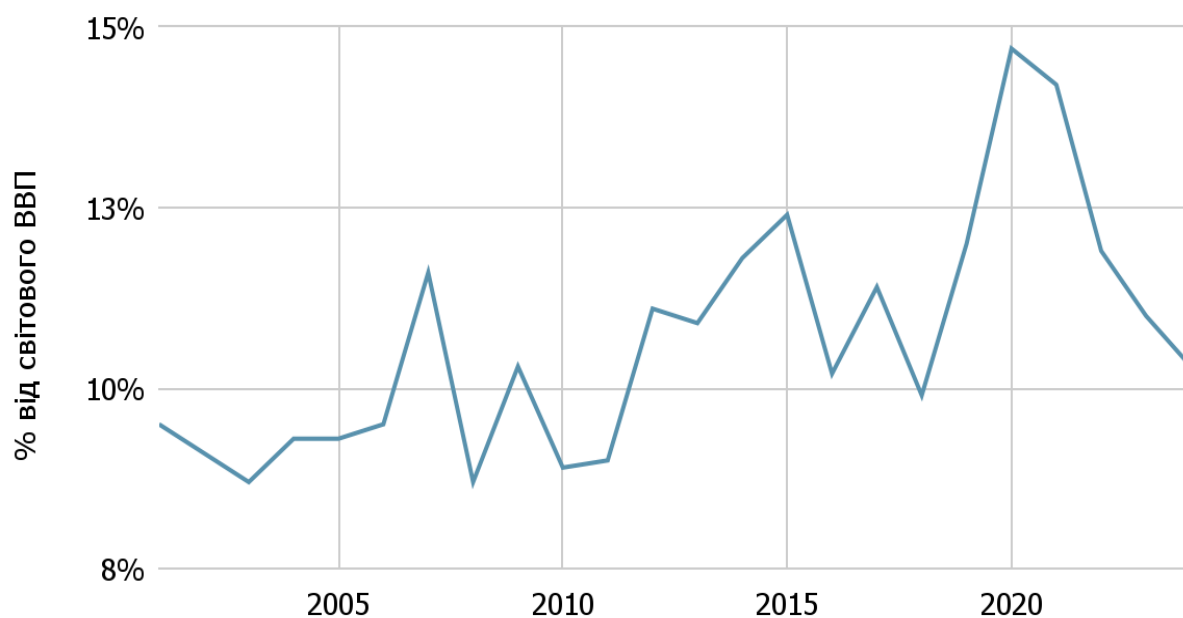

Рис 2.3 – Глобальні офшорні фінансові активи домогосподарств як частка світового ВВП (2001–2022)

Джерело: [60].

Частина капіталу продовжує «потопати» в тіньових юрисдикціях з двох причин. По-перше, попри глобальний режим автоматичного обміну податковою інформацією CRS та заходи на зразок FATCA, досі існує можливість володіти активами, що не підлягають звітності. Деякі офшорні фінансові установи не повною мірою дотримуються вимог прозорості, побоюючись втратити клієнтів, а контроль і санкції з боку іноземних податкових органів не завжди ефективні. По-друге, не всі типи активів охоплюються автоматичним обміном інформацією: приміром, нерухомість, предмети мистецтва чи крипто активи можуть використовуватися для приховування багатства, оскільки на них правила обміну даними поки що не повністю поширюються. Таким чином, власники, які раніше тримали кошти на секретних офшорних рахунках, починають переміщувати їх в інші форми активів, уникнувши виявлення [17, 60, с. 7-25].

Ухилення від сплати податків має як прямі, так і непрямі наслідки для економіки та суспільства. Прямим наслідком є недоотримання бюджетом доходів. Якщо податкові надходження хронічно менші від запланованих, уряду доводиться або скорочувати видатки (на освіту, медицину, інфраструктуру тощо), або шукати компенсатори – наприклад, підвищувати інші податки чи запозичувати кошти. У результаті легальний бізнес і громадяни можуть стикатися з підвищеним податковим навантаженням, покриваючи втрати від тих, хто ухиляється. Непрямі наслідки включають спотворення чесної конкуренції та підрив довіри до податкової системи. Якщо великі корпорації чи заможні особи не сплачують належного, дрібніші платники відчують несправедливість і можуть втрачати мотивацію добровільно виконувати податкові обов'язки. Так формується порочне коло: ухилення підриває фіскальну стабільність і справедливість, що зрештою негативно впливає на економічне зростання та рівень нерівності [60, с. 1-8].

Практичні механізми ухилення від оподаткування надзвичайно різноманітні. Умовно їх можна розподілити на внутрішні та міжнародні. Внутрішні схеми – це

ухилення всередині країни: приховування виторгу і виплати зарплат «у конвертах» (тіньова економіка), фіктивне банкрутство підприємств для невиконання податків, контрабанда товарів заради уникнення мита й акцизів тощо. Натомість міжнародні схеми пов'язані з транскордонним переміщенням коштів і використанням розбіжностей між юрисдикціями [60, с. 37-40]. У табл. 2.1 узагальнено основні механізми податкового ухилення транснаціональних корпорацій та орієнтовні оцінки їхнього внеску у глобальні втрати.

Таблиця 2.1 – Основні механізми податкового ухилення транснаціональних корпорацій

Механізм	Суть схеми	Принцип дії	Орієнтовні втрати	Приклади застосування
Трансфертне ціноутворення	Маніпулювання цінами у внутрішньо-групових транзакціях між підрозділами однієї ТНК у різних юрисдикціях	Завищення витрат у країнах з високим оподаткуванням і заниження прибутків там; прибутки акумулюються в юрисдикціях з низькими ставками	\$500–600 млрд щороку у світі; в ЄС – до €160–190 млрд	Amazon – використовувала структуру в Люксембурзі для мінімізації податку в ЄС; Glencore – занижувала експортні ціни сировини через офшорні трейдингові компанії
Використання офшорних юрисдикцій	Використання країн із низькими або нульовими податковими ставками та високою фінансовою секретністю	Реєстрація компаній або активів у офшорах; прибутки акумулюються в таких юрисдикціях через холдингові або ліцензійні схеми	До 8% світового фінансового багатства в офшорах → близько \$190–200 млрд щороку	Apple – використовувала ірландські компанії без податкової резиденції; Starbucks – знижувала податки через ліцензійні платежі до компанії в Люксембурзі
Переміщення нематеріал. активів	Перенесення прав на інтелектуальну власність (ІП) до юрисдикцій із пільговим оподаткуванням	Інші підрозділи корпорації сплачують роялті офшорному правовласнику, концентруючи прибуток у країнах з пільговими режимами	\$100–240 млрд щороку втрат від BEPS (значна частка – через ІП)	Google – використовувала схему «Double Irish with a Dutch Sandwich»; Pfizer – реєструвала патенти в офшорах, зменшуючи оподаткування доходів від продажу медикаментів

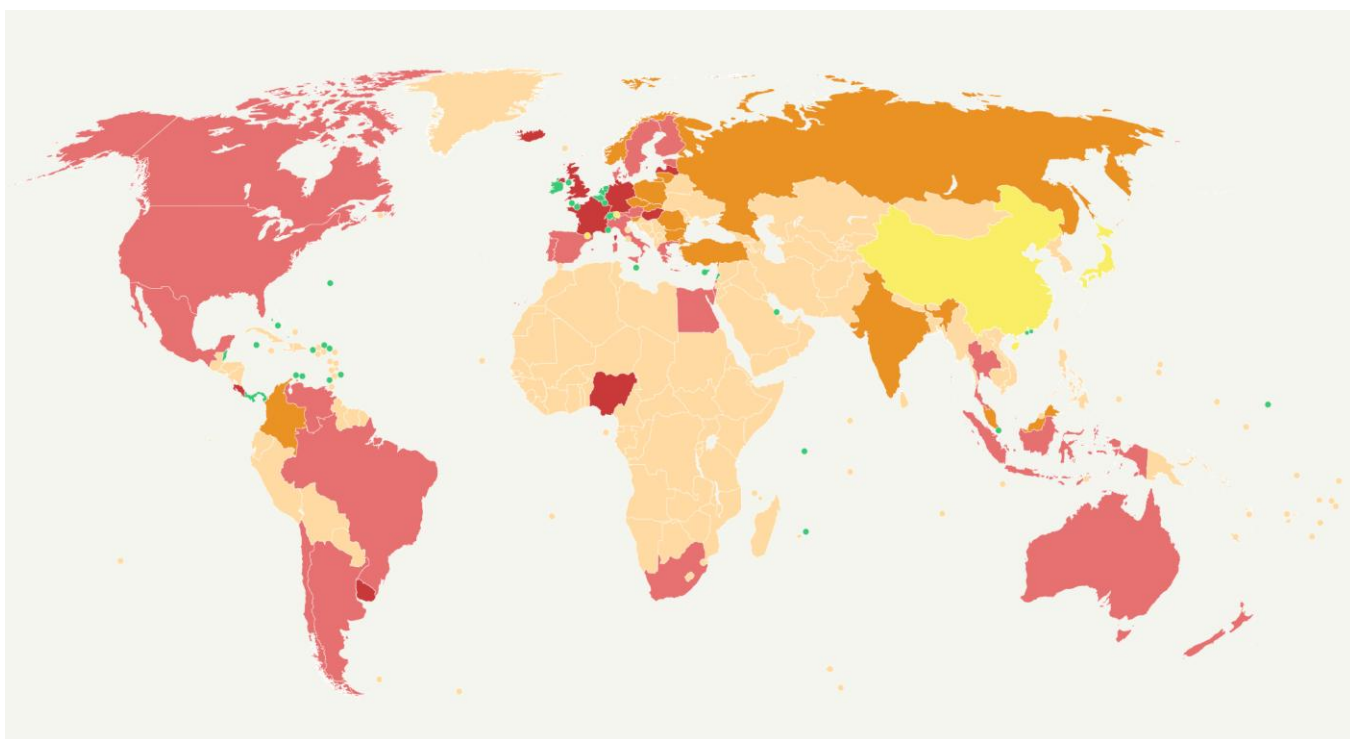
Джерело: складено автором за матеріалами: [25, 27, 39, 51, 60-61]

Транснаціональні корпорації також часто комбінують кілька механізмів одночасно. Наприклад, маніпуляції з трансфертними цінами часто поєднуються з використанням офшорів: корпорація може заснувати торгового посередника в офшорній зоні і через завищені внутрішньогрупові ціни перекачувати прибуток цьому посереднику. Аналогічно, зловживання роялті вимагає наявності юрисдикції з пільговим оподаткуванням, де зареєстровані права на нематеріальні активи (патенти, бренди тощо) [60, 62]. У результаті мета всіх схем однакова – зменшити суму прибутку, що підлягає оподаткуванню у країнах з високими ставками, перенаправивши доходи до низькоподаткових зон. Важливо підкреслити, що значна частина таких дій формально законна або перебуває у «сірій зоні» правового поля. Саме тому це називають агресивною податковою оптимізацією: компанія дотримується букви закону, але досягає результату, який суперечить його духу та підриває принципи справедливого оподаткування [62].

Масштаби використання схем ухилення справді вражають. За оцінками Tax Justice Network, уряди країн світу щороку втрачають приблизно 480-490 млрд дол. США податкових надходжень через транснаціональну податкову оптимізацію та офшорне ухилення. Із цієї суми більше 300 млрд дол. США становлять втрати від корпоративного ухилення з боку транснаціональних компаній, а залишок – це втрати від офшорного приховування доходів фізичними особами. Найбільші абсолютні втрати несуть високорозвинені країни. Так, США щороку втрачають 139,8 млрд дол., Велика Британія – 28 млрд дол., Німеччина – близько 2,8 млрд дол., Франція – приблизно 26 млрд дол. (за попередніми оцінками), а Бразилія – майже 8 млрд дол. [17, 57, 60, 63, с. 4-45].

У відносному вимірі, тобто як частка потенційних податкових надходжень, втрати від транснаціонального ухилення є особливо чутливими для невеликих країн із вузькою податковою базою. Кіпр, Мальта, Люксембург і низка карибських острівних держав щорічно втрачають десятки відсотків своїх потенційних доходів

бюджету внаслідок агресивної податкової конкуренції та витоку прибутків до офшорів. У той час як ці країни зазнають втрат від ерозії податкової бази, саме офшорні юрисдикції отримують вигоди від статусу «податкових гаваней». Саме до них і спрямовується лівова частка глобального переміщеного прибутку транснаціональних компаній. У цих юрисдикціях прибутки акумулюються, але оподатковуються або за мінімальними, або взагалі за нульовими ставками (рис.2.4) [16-17].

*Рис. 2.4 – Географія втрат від переміщення прибутків ТНК та податкові гавані
Джерело: [16].*

Як видно на рис. 2.4, втрати податкових надходжень концентруються навколо найбільших фінансових центрів світу. Темно-червоним виділені країни, що щороку недоотримують понад 20% потенційних доходів від податку на прибуток через витік бази оподаткування [16]. Натомість податкові гавані (зелені зони на карті) – невеликі юрисдикції з номінально низькими ставками – фактично

перехоплюють податкові надходження великих країн. Попри ставки корпоративного податку нижче 5%, такі гавані часом збирають більше податку на прибуток (з чужих корпорацій), ніж країни з високими ставками [16]. Це підтверджує, що проблема носить не локальний, а системний характер і потребує міжнародної протидії.

У межах протидії ухиленню від оподаткування вже згадані інституції реалізують як національні, так і міжнародно-координовані заходи. На внутрішньому рівні впроваджуються інструменти на кшталт правил трансфертного ціноутворення, вимог до розкриття інформації про кінцевих бенефіціарів, законодавства про контрольовані іноземні компанії (КІК) тощо. Водночас міжнародна взаємодія відіграє дедалі більшу роль у забезпеченні прозорості та обміну податковою інформацією. Нижче у табл. 2.2 зазначено основні міжнародні ініціативи щодо боротьби з ухиленням від оподаткування та розкриття фінансової інформації з головними заходами, досягненнями та наявними проблемами.

Таблиця 2.2 – Основні міжнародні ініціативи щодо боротьби з ухиленням від оподаткування та розкриття фінансової інформації

Ініціатива	Рік	Мета	Основні заходи	Досягнення / Проблеми
1	2	3	4	5
BEPS (Base Erosion and Profit Shifting)	2013	Усунення прогалин у міжнародному податковому праві	15 дій: трансфертне ціноутворення, Country-by-Country Reporting, обмеження гібридних схем	Прогрес у гармонізації законодавства, але обмежений вплив на масштаб розмивання бази
FATCA (Foreign Account Tax Compliance Act)	2010	Розкриття інформації про рахунки американських платників податків за кордоном	Зобов'язання іноземних фінансових установ передавати дані до IRS	Зниження обсягів офшорних депозитів громадян США на 10–15%; часткова адаптація іншими країнами

Продовження таблиці 2.2				
1	2	3	4	5
CRS (Common Reporting Standard)	2014	Автоматичний обмін фінансовою інформацією між країнами	Щорічний обмін даними про рахунки нерезидентів	Виявлення десятків мільярдів євро прихованих активів; відсутність США серед учасників
Глобальна мінімальна ставка КП	2021	Мінімізація податкової конкуренції через офшори	Встановлення мінімальної ставки 15% для міжнародних компаній	Погодження понад 135 країн; ризик збереження лазівок через винятки

Джерело: складено автором матеріалами [27, 43, 52, 56, 57]

Серед основних заходів Плану дій BEPS є запровадження Country-by-Country Reporting (звітування ТНК про діяльність у кожній країні), правила щодо обмеження процентних відрахувань, боротьба з використанням гібридних інструментів, удосконалення положень податкових угод для протидії treaty shopping тощо. Звіт ОЕСР 2020 року стверджував, що завдяки BEPS країни впровадили понад 2000 законодавчих змін, а очікувані надходження мали зрости на \$100–200 млрд на рік (що відповідає 4–8% глобальних надходжень від КП) [60]. Однак незалежні оцінки ставлять під сумнів досягнення цілей BEPS. За даними EU Tax Observatory, через сім років після старту BEPS обсяги переміщення прибутків у світі істотно не зменшилися і втрати доходів перебувають на рівні вище 10% від суми зібраного корпоративного податку [60 с.46-48]. Іншими словами, міжнародна податкова база як була, так і залишається під значним тиском схем ухилення. Це не означає, що BEPS не дав жодного ефекту. Можливо, без нього ситуація була б ще гіршою, але явного перелому поки не відбулося. Динаміка обсягів загального та неоподаткованого офшорного фінансового багатства домогосподарств у 2000–2020 роках наведена на рис. 2.5.

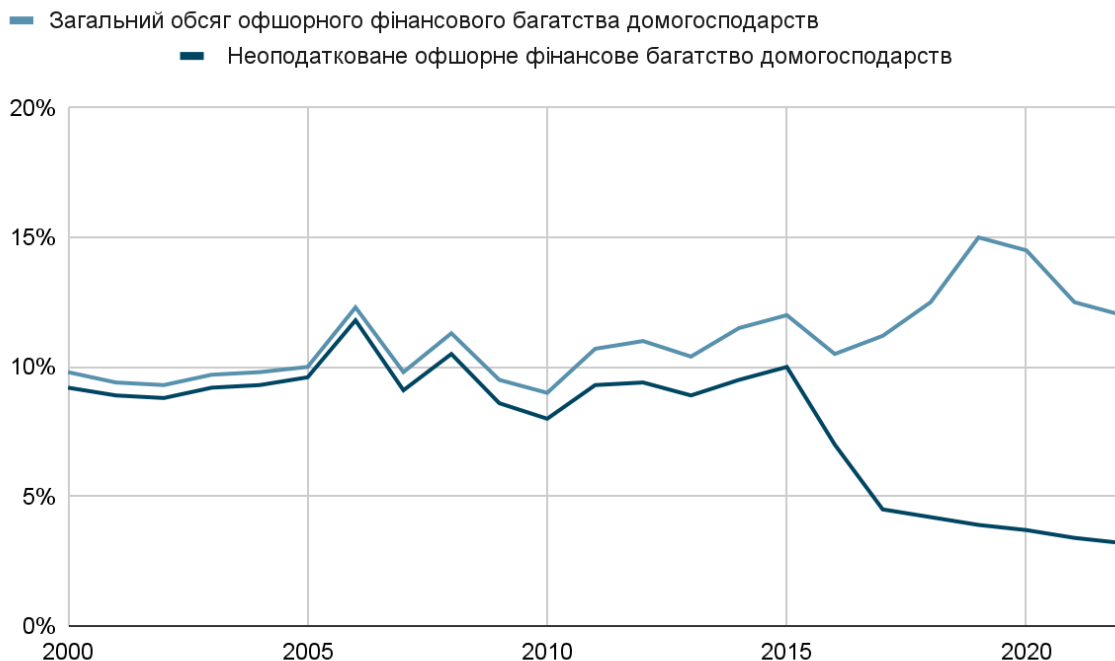

Рис. 2.5 – Динаміка обсягів загального та неоподаткованого офшорного фінансового багатства домогосподарств у 2000–2020 роках (% ВВП світу)
Джерело: складено автором на основі [60].

Натомість значним досягненням останнього десятиліття став запуск глобального стандарту автоматичного обміну фінансовою інформацією CRS під егідою ОЕСР. З 2017–2018 років майже 100 країн почали щорічно обмінюватися даними про фінансові рахунки нерезидентів і вже в перший рік обміну було розкрито 47 млн рахунків на суму €4,9 трлн [64], а станом на 2019 рік – 84 млн рахунків на суму близько €10 трлн [65]. За оцінками ОЕСР, добровільне розкриття активів напередодні запуску CRS принесло країнам понад €95 млрд додаткових доходів у 2009–2019 роках [64]. Такі цифри свідчать про потужний ефект прозорості: множинні офшорні рахунки, раніше приховані від податкових органів, тепер стали відомими, що збільшує надходження та стримує ухилення. Зі свого боку, американський закон FATCA став каталізатором глобального обміну, хоча сам по собі має односторонній характер (США отримують інформацію, але

обмінюються нею менш повно). Критики відзначають, що США досі не приєдналися до CRS і фактично стали притулком для частини іноземних капіталів, які втікають від прозорості в Європі [66]. Крім того, TJN звертає увагу на недоліки: CRS охоплює далеко не всі юрисдикції (деякі країни, що розвиваються, спочатку не мали доступу до обміну), а також існують лазівки – складні трасти, фундації, страхові продукти, які можуть використовуватися для обходу звітності [60].

Експерти МВФ загалом підтримують ініціативи BEPS і автоматичного обміну інформацією, однак наголошують, що країни з низьким і середнім рівнем доходу мають отримувати від цих реформ більше вигод. Згідно з дослідженням А. Кобгема та П. Янського, саме ці країни зазнають найбільших втрат від переміщення прибутків: іноді такі втрати сягають від 3 до 7% ВВП. Це значно перевищує втрати розвинених країн, де вони зазвичай становлять менше 1% ВВП (рис. 2.6) [66, 67].

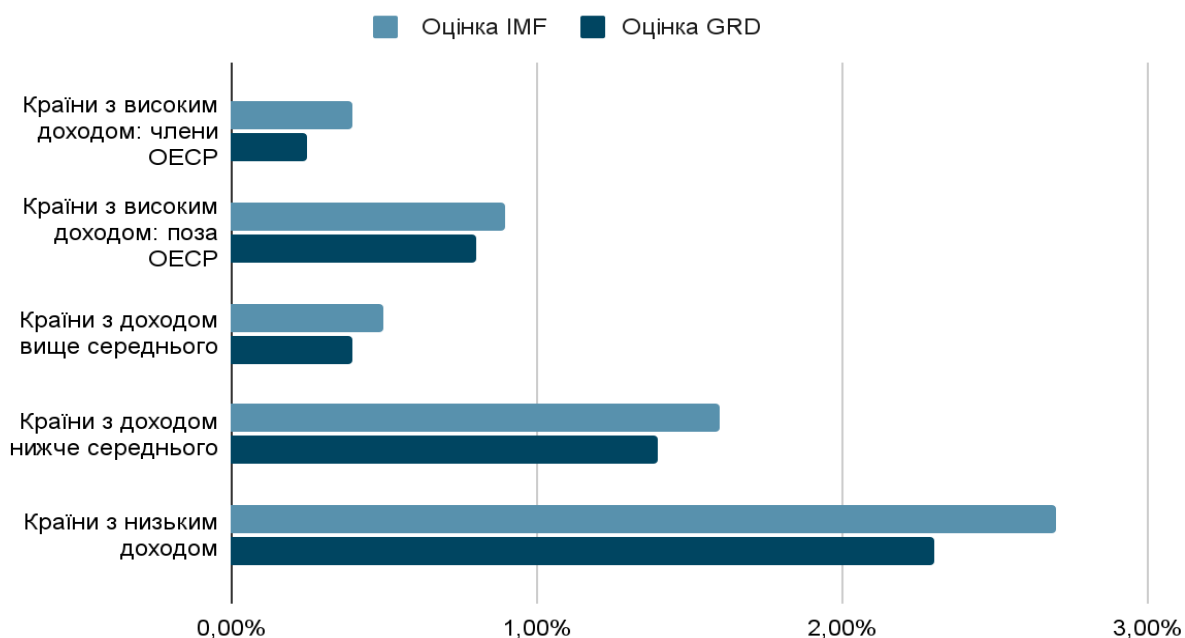

Рис. 2.6 – Середні втрати доходів бюджету внаслідок податкового ухилення, у % ВВП (за категоріями доходу країн)

Джерело: складено автором на основі [60, 67].

Тобто в відносному вимірі ерозія податкової бази болючіша для бідніших економік, посилюючи їхні фіскальні проблеми. Така диспропорція вказує на необхідність перегляду міжнародних податкових правил з урахуванням інтересів глобальної Південної спільноти. МВФ закликає враховувати інтереси цих держав у глобальній податковій реформі – зокрема, збільшити їхню частку в перерозподілі прибутків за Pillar One та надати технічну допомогу для впровадження стандартів прозорості [57, 66, 67].

Натомість такі економісти, як Габріель Цукман та Томас Пікетті, критикують мінімальну ставку 15% як занадто низьку для справедливого оподаткування глобальних прибутків. На їхню думку, це лише мінімальний компроміс: для ефективного стримування конкуренції ставок потрібна вища глобальна мінімальна ставка (наприклад, 20-25%). Як свідчать розрахунки Європейської податкової обсерваторії, при ставці 15% і без винятків глобальний мінімум міг би приносити близько 9% додаткових надходжень від корпоративного податку, але через лазівки та винятки його потенціал знизився до <5%. Для порівняння, ставка 20% без лазівок могла б підвищити надходження на ~16,7% глобального рівня [60, с. 8-12]. Таким чином, незалежні експерти закликають посилити другу опору BEPS (Pillar Two) шляхом усунення надмірних пільг, аби глобальний мінімальний податок справді зупинив «гонку донизу».

Підсумовуючи, міжнародні ініціативи боротьби з податковими зловживаннями є необхідними і вже мають певний позитивний ефект (підвищення прозорості, ускладнення окремих схем). Втім, їх ефективність поки що суперечлива: ОЕСР звітує про успіхи, але показники свідчать, що проблема не вирішена остаточно. Це стимулює пошук нових підходів та вдосконалення правил, про що йтиметься далі в контексті новітніх викликів – цифровізації економіки та появи криптоактивів.

2.2. Ставки корпоративного та непрямого оподаткування у світі: тенденції та вплив на економіку

За останні кілька десятиліть більшість країн світу суттєво знизили ставки корпоративного податку (КП), активно беручи участь у глобальній податковій конкуренції за мобільні капітали та інвестиції. Як видно на Рисунку 2.7, з 1980 по 2023 рік спостерігалось поступове, але стабільне зниження середніх ставок КП у світовому масштабі[68].

У 1980 році середньозважена ставка корпоративного податку у світі перевищувала 40%, а середня (незважена) ставка становила приблизно 45%. Проте вже до 2023 року ці показники знизилися майже вдвічі: до 25,7% (зважена ставка) та близько 23,5% (середня ставка) відповідно.

Особливо помітне падіння відбулося в період з 2000 по 2015 рік, коли країни масово знижували податкове навантаження, сподіваючись залучити транснаціональні корпорації шляхом створення привабливого фіскального середовища, тоді почалася «гонка донизу». Після 2017 року спостерігається певна стабілізація: темпи зниження ставок сповільнилися, і крива на графіку вирівнялася. Це частково пов'язано з міжнародними ініціативами, такими як BEPS та глобальний мінімальний податок (Pillar Two), покликаними стримати шкідливу податкову конкуренцію та забезпечити мінімальний рівень ефективного оподаткування.

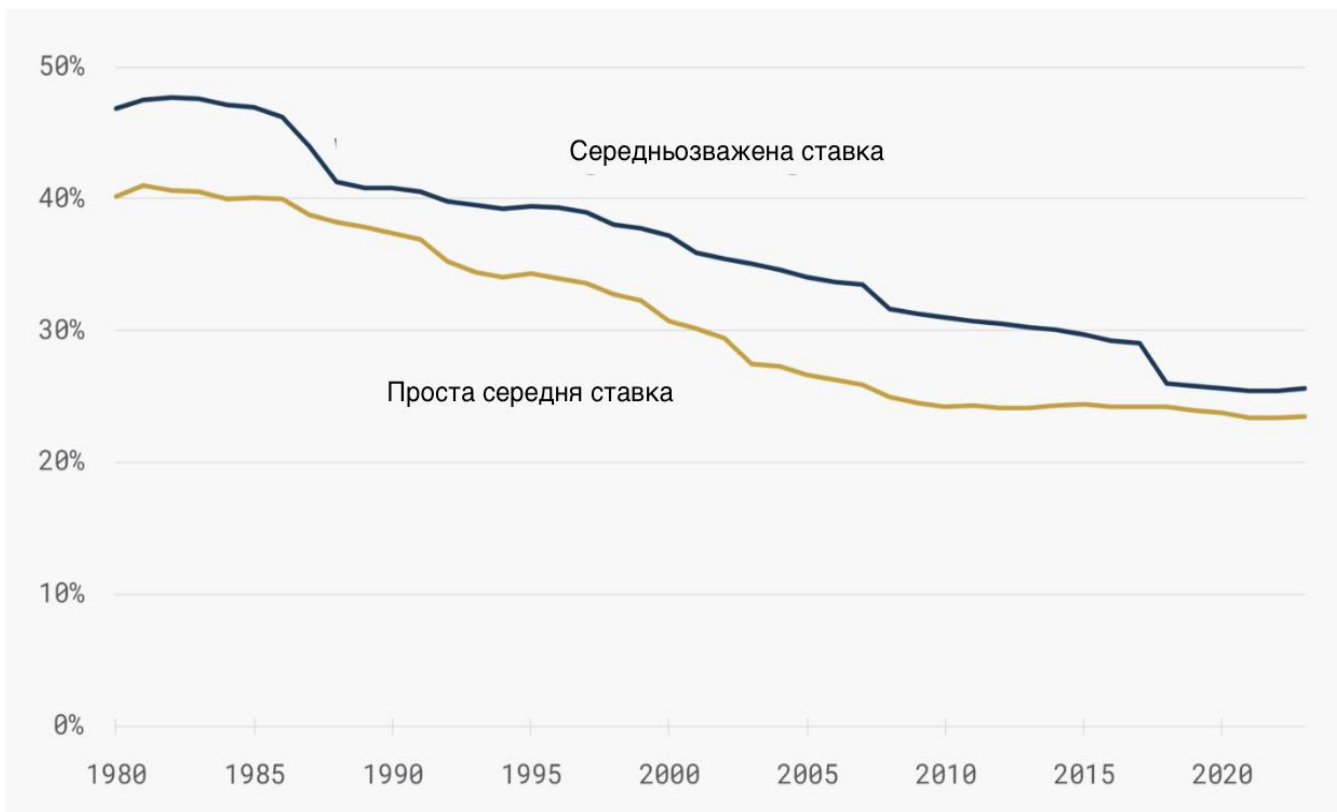

Рис. 2.7 – Динаміка середньої ставки корпоративного податку в світі, 1980–2020 рр. (просте середнє та середнє зважене по ВВП)
Джерело: [69].

Тобто світове середнє за цей період впало майже вдвічі. Ця тенденція простежується повсюдно: ставки знижували і розвинені країни, і країни, що розвиваються. За даними ОЕСР, за останні 20 років у переважній більшості з 94 досліджуваних країн було зафіксовано зниження ставок КП.

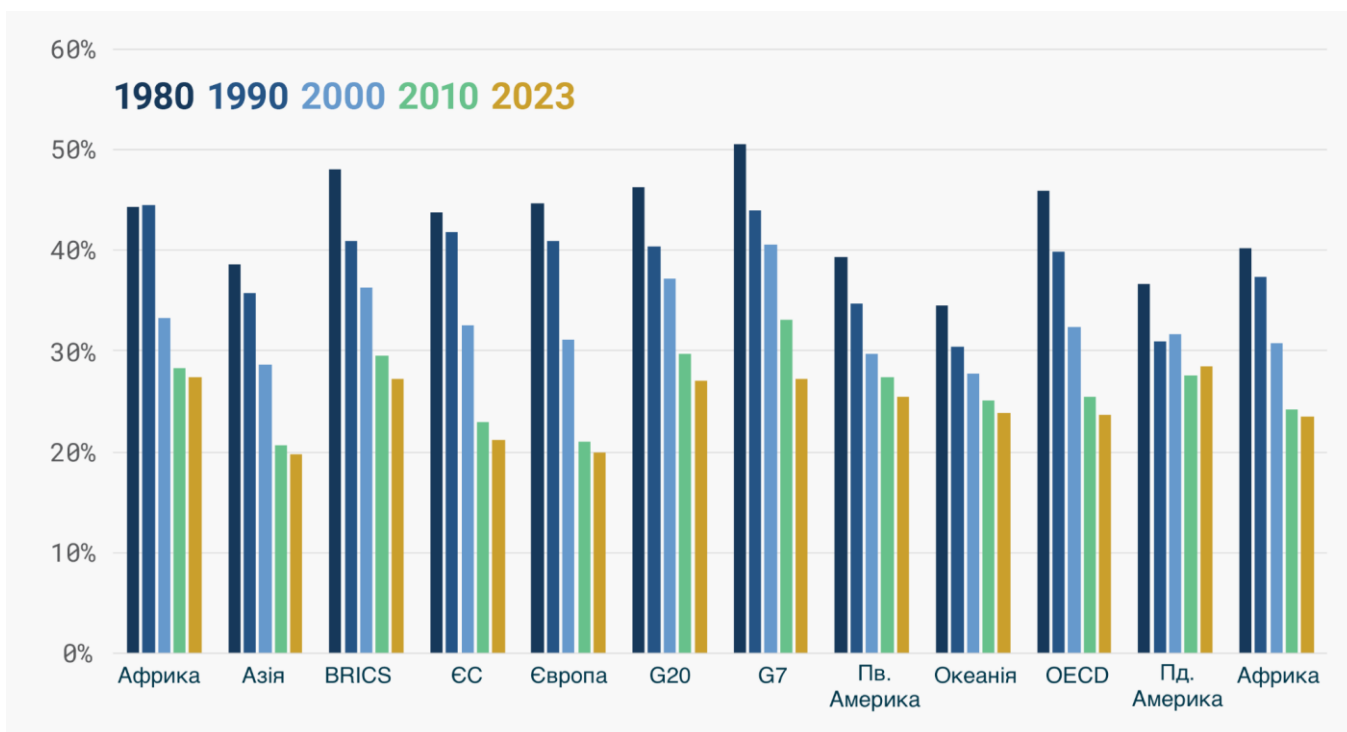

Рис. 2.8 – Середні номінальні ставки податку на прибуток корпорацій за регіонами у 1980–2023 роках

Джерело: [68].

На рис. 2.8 зображено динаміку середніх номінальних ставок податку на прибуток підприємств у різних регіонах світу з 1980 по 2023 рік. Як видно з графіку, в усіх регіонах простежується сталий тренд до зниження ставок. Наприклад, у країнах G7 середня ставка зменшилась з близько 50% у 1980 році до 27% у 2023 році. В межах ЄС максимальні базові ставки КП нині варіюються від 9–12,5% (Угорщина – 9%; Ірландія – 12,5%; Кіпр і Болгарія – 10%) до 30–33% (Франція – 25%, але донедавна 33,3%; Німеччина – 30%) [68]. Середній рівень по ЄС становить близько 21%, у країнах ОЕСР – 23%. Для окремих держав зниження було особливо відчутним: наприклад, Ірландія у 1980-х оподатковувала прибутки за ставками понад 40%, а сьогодні – лише 12,5%; США тривалий час мали 35%, але з 2018 р. знизили до 21%; Угорщина з 36% (на початку 2000-х) опустилася до рекордних 9%. Найбільше зниження спостерігається в Азії та BRICS, де ставки

впали на понад 20 процентних пунктів. Це свідчить про глобальну конкуренцію за податкові бази, що змушує держави зменшувати фіскальне навантаження на бізнес з метою залучення інвестицій [68].

Проте, починаючи з кінця 2010-х, тенденція до зниження уповільнюється: відбувається певна стабілізація і навіть окремі підвищення ставок. Так, у 2023 році Велика Британія підняла ставку КП з 19% до 25%, Туреччина – з 20% до 25% [69]. Водночас частина країн і далі знижує податок (у 2023 р. таких було сім) [69].

Попри відносне зближення, розкид ставок залишається. Серед країн G20 у 2023 р. ставки коливались від 20% (Саудівська Аравія, також РФ) до 35% (Аргентина), при середньому значенні близько 25%. У табл. 2.2 наведено для прикладу встановлені номінальні ставки КП у країнах G20.

Як результат глобальної «гонки донизу», ставки корпоративного податку в різних країнах дійсно зблизилися на значно нижчому рівні, ніж кілька десятиліть тому – проте все ще залишаються відчутні відмінності.

Таблиця 2.3 – Ставки корпоративного податку в країнах G20 у динаміці (1990-ті – 2009 – 2023 рр.), %

Країна	1990-ті	2009	2023
1	2	3	4
Аргентина	33	35	35
Австралія	39	30	30
Бразилія	34	34	34
Канада	38	30	26,5
Китай	33	25	25
Франція	37,8	33,3	25
Німеччина	50	29,8	29,8
Індія	46	33	30
Індонезія	30	28	22
Італія	52,2	27,5	24

Продовження таблиці 2.3			
1	2	3	4
Японія	50	39,5	30
Мексика	35	30	30
Південна Корея	27,5	22	25
Росія	35	20	20
Саудівська Аравія	45	20	20
Туреччина	46	20	25
Велика Британія	34	28	25
США (федеральний)	35	35	21

Джерело: складено автором за матеріалами [68, 70].

Як показано в табл. 2.3, більшість найбільших економік світу встановили ставки КП у діапазоні 20–30%. Винятками є кілька країн з вищими ставками (Аргентина, Бразилія) та декілька дуже низькоподаткових юрисдикцій (Саудівська Аравія, Росія – 20%). Переломним моментом у конкурентній боротьбі стала згадана податкова реформа у США 2017 року (зниження з 35% до 21%), що додатково змістило світову середню вниз. Однак останні зміни (як підвищення у Британії чи запровадження 9% в ОАЕ з 2023 р.) натякають, що ера безперервного падіння ставок КП, ймовірно, добігає кінця. Частково це зумовлено й згаданою глобальною угодою про мінімальний податок 15%: країни усвідомлюють, що нижче певного порогу ставки не будуть давати бажаний результат [71].

Натомість значно більше диференціюються по країнах непрямі податки – податок на додану вартість (ПДВ) та акцизи. Непрямі податки відіграють ключову роль у формуванні доходів бюджетів, особливо там, де складно зібрати прямі податки. Сьогодні ПДВ запроваджено більш ніж у 160 країнах світу, зокрема у всіх державах ОЕСР, окрім США [72]. Стандартні ставки ПДВ в Європі коливаються від 17% (Люксембург) до 27% (Угорщина), при середньому значенні у 21% [73]. У

країнах G20 (де США використовують податок з продажів, а не ПДВ) стандартні ставки наведено в табл. 2.4.

**Таблиця 2.4 - Ставки ПДВ / GST у країнах G20 у динаміці
(1990-ті – 2009 – 2023 рр.), %**

Країна	1990-ті	2009	2023
Аргентина	18	21	21
Австралія	–	10	10
Бразилія	~15	~17	~17 (середній рівень)
Канада (GST)	7	5	5 (федеральний GST)
Китай	17	17	13
Франція	18,6	19,6	20
Німеччина	14	19	19
Індія (GST)	–	–	18 (середня ставка GST)
Індонезія	10	10	11
Італія	19	20	22
Японія	3	5	10
Мексика	10	15	16
Республіка Корея	10	10	10
росія	20	18	20
Саудівська Аравія	–	–	15 (запроваджено у 2018 р.)
ПАР (Південна Африка)	10	14	15
Туреччина	15	18	18
Велика Британія	17,5	15	20
США	немає	немає	немає ПДВ (~7% податок з продажу, на рівні штатів)

Джерело: складено автором за матеріалами [74].

З табл. 2.4 видно, що стандартна ставка ПДВ у розвинених країнах зазвичай становить близько 20%. У багатьох державах діють знижені ставки на соціально чутливі товари (продукти, медикаменти, книги), але основна ставка однакова для всіх інших товарів і послуг. США – єдина велика економіка без ПДВ; там збираються податки з роздрібних продажів на рівні штатів (у середньому 7%). Для країн, що розвиваються, характерні вищі ставки ПДВ (часто 15-18%) і більша залежність бюджету від цього податку.

Структура податкових надходжень суттєво різниться між країнами. В розвинених економіках більшу частку доходів дають прямі податки (на прибуток, на доходи громадян), тоді як у країнах, що розвиваються, сильно покладаються на непрямі. Наприклад, у США податки на споживання складають лише 17% від усіх податкових надходжень (найнижче в ОЕСР), тоді як середнє значення по ОЕСР – 28%. Для порівняння, в Чилі частка податків на споживання сягає 53% – одна з найвищих у світі [72].

В ЄС непрямі податки дають у середньому близько третини доходів бюджету [73]. Україна належить до тих країн, де роль непрямих податків дуже велика: так, у 2019 р. ПДВ забезпечив майже 48% доходів держбюджету, акцизи – ще 15%, тоді як податок на прибуток підприємств – лише 13,5%. Це пояснюється відносно вузькою базою прямих податків і значним тіньовим сектором економіки [75]. Перевагою непрямих податків є їх стабільність (вони менш залежні від прибутковості бізнесу і економічного циклу), але є і суттєві недоліки: регресивність (більший тягар для бідніших верств) та потенційний вплив на інфляцію при підвищенні ставок [76]. Тому уряди намагаються збалансувати структуру оподаткування: з одного боку – забезпечити достатні надходження через ПДВ та акцизи, з іншого – не допустити надмірного навантаження на соціально чутливі групи і не пригальмувати споживчий попит.

Можна стверджувати, що у світовій практиці спостерігаються наразі дві ключові довгострокові тенденції: зниження ставок прямих податків на бізнес та підвищення ролі непрямих податків. Перша тенденція стимулювала конкуренцію між країнами і, в поєднанні з появою офшорів, створила умови для глобального ухилення. Друга тенденція допомогла частково компенсувати втрати від першої, але породила виклики соціальної справедливості. З початку 2020-х років намітилася консолідація податкової політики: багато країн більше не знижують ставки КП, а світова спільнота шукає механізми координації (глобальний мінімальний податок). Водночас з'являються нові виклики, пов'язані з трансформацією глобальної економіки – зокрема, питання ефективного оподаткування цифрового бізнесу, а також регулювання криптовалют, що ускладнюють контроль за транзакціями та створюють потенційні можливості для ухилення від податків і відмивання коштів. Ці явища потребують нових підходів до визначення податкової юрисдикції, прозорості фінансових потоків і міждержавної координації.

2.3. Сучасні виклики та перспективи для розвитку міжнародної податкової системи

Перехід до цифрової економіки зумовив появу нових бізнес-моделей і віртуальних активів, що виявили недосконалість податкових норм, заснованих на фізичній присутності компаній. Уряди визнають потребу оновлення правил для охоплення електронної комерції, онлайн-послуг і криптовалют. Формується міжнародний консенсус щодо обміну інформацією, узгодження стандартів і боротьби з податковими гаванями.

Сьогодні цифрові корпорації можуть отримувати прибутки в країнах без фізичної присутності, уникаючи податків завдяки концентрації доходів у

низькоподаткових юрисдикціях. У відповідь деякі країни запровадили податки на цифрові послуги (DST), які обкладають валовий дохід від цифрових послуг (реклама, онлайн-платформи) незалежно від місця реєстрації компанії [71].

Піонером стала Франція, яка з 2019 року запровадила 3%-й DST на доходи великих цифрових компаній (глобальний дохід понад €750 млн, з них у Франції більше €25 млн). Згодом аналогічні заходи вжили Італія (3% з 2020 р.), Великобританія (2% з 2020 р. на доходи від онлайн-послуг), Індія (2% з 2020 р.) [77]. У табл. 2.5 наведено приклади ставок DST в окремих країнах.

Таблиця 2.5 - Податки на цифрові послуги в деяких країнах

Країна	Ставка DST	Рік запровадження	Об'єкт оподаткування та пороги
1	2	3	4
Франція	3%	2019	Доходи від: онлайн-реклами, надання цифрових платформ для взаємодії користувачів, передавання зібраних користувацьких даних. Пороги: > €750 млн (глобально), > €25 млн у Франції.
Італія	3%	2020	Доходи від: розміщення реклами на цифрових інтерфейсах, надання багатосторонніх цифрових послуг, передача користувацьких даних. Пороги: > €750 млн (глобально). З 2025 року поріг у €5,5 млн для доходів в Італії скасовано.
Велика Британія	2%	2020	Доходи від: пошукових систем, соціальних мереж, онлайн-ринків (маркетплейсів). Поріг: глобальний дохід > £500 млн, з яких > £25 млн у Великій Британії.
Індія	2%	2020	Equalization levy: застосовується до нерезидентів, які надають визначені цифрові послуги, зокрема онлайн-рекламу, хмарні сервіси, стрімінг, електронну комерцію. Поріг відсутній. З 1 серпня 2025 року скасовано для деяких послуг.
Іспанія	3%	2021	Доходи від: онлайн-реклами, надання багатосторонніх платформ, передача користувацьких даних. Пороги: > €750 млн (глобально), > €3 млн в Іспанії.

Продовження таблиці 2.5			
1	2	3	4
Австрія	5%	2020	DST обмежений лише онлайн-рекламою. Застосовується до компаній з глобальним обігом > €750 млн і доходом від реклами > €25 млн в Австрії.
Туреччина	7.5%	2020	Доходи від: цифрового контенту, онлайн-реклами, електронних платформ. Звільнення можливе для місцевих компаній. Пороги: > €750 млн (глобально), > ₺20 млн у Туреччині.
Угорщина	7.5%	2014 (оновлено)	Онлайн-реклама. Ставка прогресивна, залежно від доходу. Поріг: HUF 100 млн.
Кенія	1.5%	2021	Доходи від цифрових послуг, включаючи стрімінгові платформи, SaaS, електронну комерцію, мобільні додатки. Застосовується до нерезидентів.
Індонезія	10% (ПДВ)	2020	Це не DST, а ПДВ на електронні послуги: стрімінг, хмара, програмне забезпечення, онлайн-курси тощо. Застосовується до іноземних компаній, які продають послуги індонезійським споживачам.

Джерело: складено автором на основі офіційних даних та аналітичних звітів [71, 77-81].

Хоча ставки DST є відносно невисокими (23%), вони забезпечують додаткові бюджетні надходження та виконують важливу функцію політичного тиску. Наприклад, Франція у 2019 році фактично отримала приблизно 277 млн євро [82]. В інших країнах обсяги скромніші (десятки мільйонів євро), однак цифровий сектор продовжує зростати, що підвищує потенціал цього інструменту.

Одностороннє запровадження DST спричинило міжнародну напругу, зокрема через критику США, які вважали їх дискримінаційними щодо своїх технологічних компаній. Це призвело до відновлення переговорів під егідою ОЕСР і появи Плану BEPS 2.0 у 2021 році (включає два стовпи: Pillar One передбачає перерозподіл податкових прав на користь країн-споживачів, а Pillar Two запроваджує глобальний мінімальний корпоративний податок у 15% для великих транснаціональних компаній) [83]. Pillar Two сприятиме зростанню бюджетних

надходжень і зменшенню стимулів до використання офшорів. Водночас можуть виникнути ризики для країн, що розвиваються: скасування пільг зменшить їх інвестиційну привабливість, а більшість доходів отримає глобальна Північ. За оцінками, менш ніж 3% додаткових надходжень дістануться найбільш бідним країнам.

У відповідь на нові умови конкуренції країни все частіше пропонують не зниження ставок, а податкові кредити і субсидії, що ускладнює систему. Це потребує вдосконалення правил і боротьби з новими формами оптимізації [84].

Для забезпечення справедливості очікується подальший перегляд механізмів, зокрема розширення квот для ринкових країн, спрощення процедур і створення фондів підтримки. Україна стежить за глобальними податковими тенденціями та поступово адаптує законодавство до міжнародних стандартів. У 2021 році було запроваджено так званий «податок на Google» – 20% ПДВ на електронні послуги, які надають нерезиденти українським фізичним особам (закон №1525-IX) [85]. Це стало першим кроком до оподаткування цифрової економіки в умовах відсутності глобальної домовленості за Pillar One. Станом на 2025 рік це правило залишається чинним і виконує фіскальну та сигнальну функцію, попри відкладене впровадження глобального механізму розподілу прибутків цифрових корпорацій.

Загалом, участь України в реформі, зокрема у впровадженні Pillar Two, є важливою. Формально ставка податку на прибуток (18%) перевищує мінімум у 15%, але окремі пільги (наприклад, для резидентів Дія City) та особливості обліку можуть знижувати ефективне навантаження. Також важливо враховувати випадки, коли українські компанії або дочірні структури діють у низькоподаткових юрисдикціях – у таких випадках без внутрішнього механізму top-up податок може сплачуватися за кордоном. Гармонізація з правилами ЄС відповідає курсу на євроінтеграцію і сприятиме боротьбі з виведенням прибутків в офшори [86].

Ще одним новим викликом для оподаткування стала поява криптовалют та віртуальних активів. За останнє десятиліття ринок криптоактивів зріс з фактично

нуля до трильйонів доларів: глобальна капіталізація криптовалют, яка представлена на рис. 2.9, досягла \$3 трлн у 2025 р. (для порівняння: у 2013 р. було менше \$1,6 млрд) [87].

Рис. 2.9 – Зростання глобальної ринкової капіталізації криптовалют (2013–2025 рр.), млрд дол. США [87]

Спочатку криптовалюти розвивалися у правовому вакуумі, що дозволило використовувати їх для обходу податкового та валютного контролю. Нині спостерігається тенденція переведення частини традиційних активів у криптоформу: бізнес і фізичні особи можуть накопичувати капітал у криптовалюті, де через відсутність прозорих правил податки не сплачуються. Виникає феномен «податкового розриву» – розбіжності між потенційними податковими надходженнями та фактичними, зумовленими недосягненням криптовалютного сектору законодавчого поля. Основна проблема – відсутність єдиного міжнародного підходу до статусу криптовалют і, як наслідок, до їх оподаткування [88].

Податкові режими щодо криптоактивів у різних країнах наразі істотно відрізняються. Більшість розвинених країн прирівнюють криптовалюту до

капітального активу: прибуток від її продажу оподатковується як приріст капіталу або інвестиційний дохід. Наприклад, США ще у 2014 р. визнали біткоїн та інші віртуальні валюти власністю (property) – відповідно, продаж крпнти обкладається податком на приріст капіталу за ставками до 20% (федеральний) + податки штатів [88]. Доходи від майнінгу чи отримані в результаті стейкінгу розглядаються як доходи у негрошовій формі і включаються до оподаткованого доходу майнера/валідатора за ринковою вартістю здобутої монети.

ЄС поки не має уніфікованих правил: кожна держава виробляє свої. У Німеччині, наприклад, прибутки від продажу криптовалюти, що була у володінні понад 1 рік, звільняються від оподаткування (розглядаються як приватний продаж майна). Натомість короткострокові прибутки (менше року) включаються до бази ПДФО за звичайними прогресивними ставками (до 45%). Японія оподатковує криптодоходи як «різні доходи» з прогресивною ставкою до 55%. Індія з 2022 р. ввела один з найсуворіших режимів: 30% податку на прибуток від трансакцій з цифровими активами (без права вирахування збитків) + 1% податку у джерела з кожної операції (TDS). А от Китай радикально заборонив оборот криптовалют (з 2021 р.), тож питання оподаткування там знято [89].

Україна поки що знаходиться на початковому етапі формування політики щодо криптоактивів. У березні 2022 р. було прийнято Закон України «Про віртуальні активи» №2074-ІХ, яким визначено правовий статус криптовалюти як цифрового нематеріального блага. Це важливий крок до легалізації ринку – він створює базу для впровадження оподаткування, хоча наразі податкові аспекти не регламентовані. Паралельно розроблено законопроект №7463, що пропонує внести зміни до Податкового кодексу: зокрема, оподатковувати прибутки фізосіб від продажу криптовалют за пільговою ставкою 5% [90]. Цей проект ще не ухвалений, але декларує прагнення зробити Україну дружньою до новітніх технологій, не втрачаючи потенційних доходів бюджету. Крім того, Державна податкова служба

анонсувала розвиток системи моніторингу операцій з криптоактивами і участь України у міжнародних ініціативах з обміну інформацією (в перспективі – приєднання до стандарту CARF, щойно він набуде чинності глобально).

Загалом у світі триває пошук оптимального підходу до оподаткування криптоактивів. На прикладі табл. 2.6 бачимо розбіжності в режимах оподаткування деяких юрисдикцій.

Таблиця 2.6 - Приклади підходів до оподаткування операцій з криптоактивами

Країна	Статус криптовалюти	Доходи від майнінгу/стейкінгу	Оподаткування торгівлі/інвестицій
США	Власність (property)	Оподаткування як доходу (вартість видобутої монети включається до бази)	Податок на приріст капіталу (довгострокові – 0–20%; короткострокові – як звичайний дохід)
Німеччина(ЄС)	Приватний нематеріальний актив	Доходи майнерів – як комерційний дохід (для проф.діяльності)	Продаж криптоактиву звільняється від ПДФО, якщо володіння >1 року; інакше – оподаткування за ставкою до ~45%
Японія	Віртуальна власність	Доходи від майнінгу – як комерційний прибуток підприємства або дохід фізособи	Прибутки від продажу – як «різні доходи» (додаються до сукупного доходу, макс. ставка ~55%)
Індія	Віртуальний цифровий актив	Не врегульовано окремо (загальні норми)	Фіксована ставка 30% з прибутку; заборона зарахування збитків; 1% TDS з кожної транзакції
Україна	Віртуальний актив (закон прийнятий, не діє)	Діяльність майнерів прямо не регламентована (можлива кваліфікація як інший дохід)	Спецрежим у розробці: пропонується 5% з доходів фізичних осіб від продажу криптоактивів (законопроект №7463)

Джерело: складено автором на основі [88-90].

Наведені приклади ілюструють відсутність єдиного підходу: країни класифікують криптовалюту то як фінансовий інструмент, то як товар або власність; ставки і правила різняться. На міжнародному рівні робляться кроки до уніфікації: ОЕСР, як уже зазначалося, розробила проект CARF для обміну інформацією про крипто-рахунки, а ЄС обговорює зміни до директив з метою охопити криптоактиви податковими правилами. Проте до впровадження цих новацій крипторинки залишається зоною підвищених ризиків з точки зору ухилення. Держави національно реагують по-різному – від повної заборони (Китай) до м'якого стимулювання з помірним оподаткуванням (наприклад, 5% в проєкті України). У найближчі роки можна очікувати поступового зближення підходів, адже обмін найкращими практиками і координація через міжнародні організації (ОЕСР, ООН, ЄС) сприятимуть напрацюванню стандартів [91].

А наприкінці 2024 р. ООН пішла ще далі: було погоджено початок переговорів щодо Рамкової конвенції ООН з питань оподаткування, яку планують розробити за три роки [92]. Це означає, що до 2027 року може з'явитися новий багатосторонній інструмент під егідою ООН. Ініціатива отримала підтримку більшості країн, особливо тих, що розвиваються і незадоволені окремими аспектами пакету ОЕСР. Розширення ролі ООН відображає тенденцію до більш інклюзивного ухвалення рішень – тобто залучення до глобальних податкових правил ширшого кола держав на рівноправній основі. Хоча поки що незрозуміло, як співіснуюватимуть процеси ОЕСР та ООН (існує ризик дублювання зусиль і «роздвоєння» стандартів), учасники G20 заявили про намір конструктивно долучатися до дискусій в ООН [92]. Отже, можна передбачити, що протягом найближчих років обидва майданчики – і ОЕСР, і ООН – паралельно формуватимуть архітектуру міжнародного оподаткування, намагаючись досягти компромісу між інтересами розвинених і тих, що розвиваються, країн.

Міжнародна податкова реформа, з огляду на масштаб змін, перебуває в центрі уваги аналітичних центрів, консалтингових компаній і міждержавних організацій. ОЕСР продовжує координувати процес, зокрема здійснює моніторинг виконання Pillar Two, розробляє модель конвенції для Pillar One та розглядає нові напрями, як-от оподаткування екологічних ініціатив і вдосконалення обміну інформацією. Успішна реалізація обох стовпів зміцнить глобальну систему та зробить її справедливішою, хоча шлях не буде легким. МВФ і Світовий банк загалом підтримують реформу, акцентуючи на важливості допомоги країнам із низькими доходами в посиленні їх податкового потенціалу.

У цьому контексті особливо важливо враховувати структурні зміни у цифровій економіці, зокрема трансформацію моделей конкуренції та управління. Липов В. у статті «Суперечності віртуальної конкуренції як результат алгоритмізації управління на цифрових платформах» (2022) аналізує, як алгоритми на платформах впливають на інституційне середовище та змінюють характер конкуренції [93]. Це має прямий зв'язок з податковими викликами, оскільки алгоритмізовані платформи можуть генерувати значні прибутки в юрисдикціях без фізичної присутності, що ускладнює традиційні підходи до оподаткування. Таким чином, інституційні особливості цифрових платформ потрібно враховувати при формуванні нових глобальних податкових правил.

Великі консалтингові компанії (PwC, Deloitte, KPMG, EY) активно інформують бізнес про зміни, публікують аналітику та закликають готуватися: оновлювати системи обліку, моделювати вплив Pillar Two, передбачати можливі перерозподіли прибутків. Компанії сприймають реформу серйозно, готуються до її реалізації, нехай і з відтермінуваннями. Уряди також активно залучені: більшість розвинених країн мають плани впровадження, а країни, що розвиваються, беруть участь у технічних консультаціях [94].

Прогноз на найближчі роки передбачає поступове впровадження Pillar Two – вже до 2025–2026 років він, ймовірно, діятиме у більшості великих економік. Це підвищить податкові надходження і стабілізує середні світові ставки, які вже не знижуються. Pillar One може реалізовуватись повільніше через політичні фактори, особливо у США. Але країни, що вже запровадили DST, тиснутимуть на завершення угоди. У разі сприятливої політичної ситуації можливе підписання конвенції у 2025–2026 роках, після чого розпочнеться перехідний період, під час якого компанії та податкові служби налагоджуватимуть нові механізми.

У довшій перспективі можливе розширення дії Pillar One, якщо він доведе свою ефективність, а також поява нових ініціатив, як-от «зелене оподаткування». Конкуренція між країнами зміститься з податкових ставок до якості інфраструктури, людського капіталу та регуляторного середовища. Податкове регулювання стане складнішим, але й більш координованим.

Таким чином, міжнародна система оподаткування вступає в епоху глибокої трансформації. Попри труднощі, загальна тенденція до посилення прозорості, справедливості та координації очевидна – і вона, ймовірно, лише посилюватиметься найближчими роками.

Висновки до розділу 2

Міжнародна податкова система стикається з низкою серйозних викликів, серед яких – масштабне ухилення від сплати податків, агресивна оптимізація, податкова конкуренція та цифровізація економіки. Щорічні втрати від ухилення оцінюються у сотні мільярдів доларів, що особливо болісно для країн, що розвиваються. Основні схеми ухилення включають трансфертне ціноутворення, офшори та переміщення нематеріальних активів.

Протягом останніх десятиліть більшість країн знижували ставки корпоративного податку, що призвело до «перегонів донизу». У відповідь на це зростає значення непрямих податків, зокрема ПДВ, як стабільного джерела доходів. Водночас цифрова економіка та ринок криптовалют створили нові проблеми: великі корпорації отримують прибутки в країнах без фізичної присутності, що ускладнює їх оподаткування.

Новітні виклики цифрової економіки та зростання криптовалют створили додаткові проблеми для оподаткування глобальних доходів. У відповідь міжнародна спільнота розпочала реформу під егідою ОЕСР – BEPS 2.0, що включає впровадження глобальної мінімальної ставки корпоративного податку (15%) та нову модель розподілу прибутків між юрисдикціями. Успіх цієї ініціативи має потенціал зупинити багаторічне розмивання податкової бази та забезпечити справедливіший розподіл податкових надходжень у цифрову епоху.

Сучасна міжнародна податкова система перебуває на етапі переосмислення: ефективна протидія ухиленню та забезпечення стабільних доходів вимагає не лише технічних інструментів, а й глибшої глобальної координації, балансу між податковим суверенітетом і солідарною відповідальністю за спільні виклики.

ВИСНОВКИ

Міжнародна податкова система є ключовим елементом сучасної економіки. В умовах глобалізації, цифрової трансформації та стрімкого розвитку транснаціонального бізнесу вона зазнає постійних змін і викликів. У ході дослідження були отримані такі основні висновки:

1. Міжнародне оподаткування пройшло тривалий історичний шлях – від натуральних поборів у давніх державах до складних фіскальних механізмів сучасної цифрової доби. Вже в Стародавньому Єгипті, Вавилоні, Китаї, Греції та Римі існували елементи систематичного оподаткування, які виконували не лише фіскальну, а й соціальну та політичну функцію. Податки використовувалися для утримання армій, зведення інфраструктури, підтримки релігійних установ.

2. Еволюція податкових систем супроводжувалася централізацією влади та розвитком апарату збору доходів. У середньовіччі фіскальні зобов'язання закріплювались у вигляді десятин, повинностей і регіональних податків. У ранньомодерну добу виникли податки на майно, спадщину, дохід, що згодом стали основою національних систем оподаткування.

3. У XIX–XX століттях на тлі індустріалізації, воєн та соціальних змін національні податкові системи стали більш комплексними, з'явилися прибутковий податок, податок з обороту (майбутній ПДВ), а податкова політика перетворилась на інструмент економічного регулювання. Саме в цей період відбувається поступовий перехід від ізольованих до взаємопов'язаних податкових моделей.

4. Проблема подвійного оподаткування та зростання міжнародної торгівлі спонукали до створення перших міжнародних угод у сфері оподаткування ще наприкінці XIX – на початку XX століття. У міжвоєнний період Ліга Націй розробила перші модельні податкові конвенції, які згодом були адаптовані ОЕСР. Відтоді міжнародна співпраця у податковій сфері розвивалася системно.

5. На сучасному етапі головними фокусами міжнародної податкової політики стали: боротьба з агресивною податковою оптимізацією (BEPS), запровадження глобального мінімального корпоративного податку, автоматичний обмін інформацією (CRS), а також оподаткування цифрових послуг. Ці ініціативи мають на меті зробити оподаткування більш справедливим, прозорим і глобально скоординованим.

6. Транснаціональні корпорації відіграють значну роль у розмиванні податкової бази. За оцінками Tax Justice Network, близько 30% прибутку ТНК виводиться у податкові гавані. Це створює суттєві втрати для національних бюджетів, особливо країн, що розвиваються, та загрожує фіскальній рівновазі.

7. Цифровізація економіки поставила під сумнів ефективність традиційних принципів оподаткування, таких як фізична присутність компанії в країні. У відповідь на це міжнародні організації розробляють нові підходи до розподілу податкових прав між країнами, зокрема в межах так званих «першого» та «другого» стовпів реформи ОЕСР.

8. Україна, як частина глобального економічного простору, активно приєднується до міжнародних податкових ініціатив: вона вже імплементувала частину стандартів BEPS, долучилась до автоматичного обміну інформацією та заявила про підтримку глобального мінімального податку. Це сприяє підвищенню фіскальної прозорості, боротьбі з офшорами та залученню інвестицій.

9. Водночас, участь України в міжнародній податковій системі має супроводжуватись інституційною реформою: зміцненням адміністрування, оновленням фіскального законодавства, діджиталізацією процесів і підвищенням довіри до податкової служби. Без цього ефективна інтеграція в глобальну систему буде ускладнена.

10. Майбутнє міжнародної податкової системи залежить від досягнення балансу між суверенітетом держав і потребою в глобальному регулюванні.

Надмірна податкова конкуренція призводить до зниження доходів, тоді як координація – створює умови для сталого розвитку. Для країн, що розвиваються, важливо забезпечити рівноправний доступ до процесу ухвалення рішень на глобальному рівні.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що міжнародна податкова система нині проходить етап глибокої трансформації. Вона більше не є виключно технічним питанням між фіскальними органами, а перетворюється на один із ключових інструментів глобального управління. Україна, маючи намір інтегруватися в європейський і світовий економічний простір, має всі підстави бути не лише спостерігачем, а й активним учасником цих змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Herodotus. Herodotus' histories / пер. з грецької А. Godley. London : WILLIAM HEINEMANN, 1964. Т. 2 : Books III and IV. 516 с. URL: https://archive.org/details/herodotus-histories-loeb/Herodotus_Histories_Loeb/page/n525/mode/2up (дата звернення: 18.02.2025).
2. Trigger B. G. Early civilizations: Ancient Egypt in context. Cairo : American University in Cairo Press, 1995. 158 с. URL: <https://archive.org/details/earlycivilizatio00trig/page/n7/mode/2up> (дата звернення: 18.02.2025).
3. Jones A. Later Roman Empire, 284-602. BASIL BLACKWELL OXFORD, 1964. Т. 1. 522 с. URL: <https://archive.org/details/JonesLaterRomanEmpire01/page/n11/mode/1up?q=tributum> (дата звернення: 18.02.2025).
4. Pirenne H. Economic and social history of Medieval Europe. Harcourt Brace And Company, 1937. 256 с. URL: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.46564/page/n139/mode/2up?q=publicani> (дата звернення: 19.02.2025).
5. Capitulary of charlemagne issued in the year 802. Avalon Project - Documents in Law, History and Diplomacy. URL: <https://avalon.law.yale.edu/medieval/capitula.asp> (дата звернення: 19.02.2025).
6. Slivinski A., Sussman N. Tax administration and compliance: evidence from medieval Paris. CEPR discussion paper. 2012. URL: https://economics.uwo.ca/people/slivinski_docs/taxation_in_ParisQJEFinal.pdf (дата звернення: 19.02.2025).
7. Karaman K. K., Pamuk Ş. Different paths to the modern state in Europe: the interaction between warfare, economic structure, and political regime. American political

science review. 2013. Т. 107, № 3. С. 603–626. URL: <https://doi.org/10.1017/s0003055413000312> (дата звернення: 23.02.2025).

8. Tilly C. Coercion, capital, and European states, A.D.990-1990. Cambridge, MA : Basil Blackwell, 1990. 269 с. URL: [https://pages.ucsd.edu/~bslantchev/courses/ps240/06%20Domestic%20Organizations%20and%20International%20Behavior/Tilly%20-%20Coercion,%20capital%20and%20European%20states%20\[Ch%201,3,6\].pdf](https://pages.ucsd.edu/~bslantchev/courses/ps240/06%20Domestic%20Organizations%20and%20International%20Behavior/Tilly%20-%20Coercion,%20capital%20and%20European%20states%20[Ch%201,3,6].pdf) (дата звернення: 23.02.2025).

9. O'Brien P. The nature and historical evolution of an exceptional fiscal state and its possible significance for the precocious commercialization and industrialization of the British economy from Cromwell to Nelson. The economic history review. 2010. Т. 64, № 2. С. 408–446. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0289.2010.00538.x> (дата звернення: 23.02.2025).

10. Breen T. H. Will of the people: the revolutionary birth of America. Harvard University Press, 2019. 240 с. URL: <https://doi.org/10.2307/j.ctv252548z> (дата звернення: 24.05.2025).

11. The history of income tax and HMRC. The Association of Taxation Technicians. URL: <https://www.att.org.uk/history-income-tax-and-hmrc> (дата звернення: 23.02.2025).

12. Tait A. A. Value added tax. International Monetary Fund, 1988. 467 с. URL: <https://doi.org/10.5089/9781557750129.071> (дата звернення: 24.02.2025).

13. 16th Amendment to the U.S. Constitution: Federal Income Tax (1913). National Archives. URL: <https://www.archives.gov/milestone-documents/16th-amendment> (дата звернення: 24.02.2025).

14. Sarfo N. A. How the OECD became the world's tax leader. Forbes. Tax Notes. URL: <https://www.forbes.com/sites/taxnotes/2020/08/11/how-the-oecd-became-the-worlds-tax-leader/> (дата звернення: 28.02.2025).

15. Devereux M., Lockwood B., Redoano M. Is there a «race to the bottom» in corporate taxes? 2003. С. 1–5. URL: https://warwick.ac.uk/fac/soc/pais/research/csgr/research/keytopic/race/lockwood_overview_may03.pdf (дата звернення: 28.02.2025).
16. Tørsløv T., Wier L., Zucman G. The Missing Profits of Nations. Economists without borders. URL: <https://missingprofits.world> (дата звернення: 25.02.2025).
17. Garcia-Bernardo J., Janský P. Profit shifting of multinational corporations worldwide. 2023. 92 с. (Препринт). URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4435224 (дата звернення: 28.02.2025).
18. Base erosion and profit shifting (BEPS). Organisation for Economic Co-operation and Development. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/policy-issues/base-erosion-and-profit-shifting-beps.html> (дата звернення: 28.02.2025).
19. Historical development of taxation from ancient times to modern day: implications for the future / D. Kerr та ін. Journal of accounting and finance. 2025. Т. 25, № 1. С. 53–70. URL: <https://articlegateway.com/index.php/JAF/article/view/7510/7099> (дата звернення: 18.02.2025).
20. Finley M. I., Morris I. Ancient economy. University of California Press, 1973. 298 с. URL: https://archive.org/details/bub_gb_oMmyO465s9oC/page/n167/mode/2up?q=eisphora (дата звернення: 18.02.2025).
21. Muchsin M. A., Manan A. M. Historical development of tax during the early islamic period: jizyah and kharaj. 2-ге вид. Al-Tamaddun, 2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/338649228_HISTORICAL_DEVELOPMENT_OF_TAX_DURING_THE_EARLY_ISLAMIC_PERIOD_JIZYAH_AND_KHARAJ (дата звернення: 19.02.2025).
22. D'Altroy T. N. The Incas. 4-те вид. BLACKWELL PUBLISHING, 2005. 377с.

23. Sonenscher M. Before the deluge: public debt, inequality, and the intellectual origins of the French Revolution. Princeton University Press, 2008. 432 с. URL: <https://doi.org/10.1086/ahr.113.2.592> (дата звернення: 23.02.2025).

24. Bourbon reforms and state capacity in the Spanish Empire | becker friedman institute. Becker Friedman Institute. URL: <https://bfi.uchicago.edu/insights/53061> (дата звернення: 23.02.2025).

25. Brushaber v. Union Pacific R. со., 240 U.S. 1 (1916). Justia Law. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/240/1/> (дата звернення: 24.02.2025).

26. Hattingh J. On the origins of model tax conventions: 19th century German tax treaties and laws concerned with the avoidance of double taxation. Studies in the history of tax law. 2014. Т. 6. С. 31–79. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3007067 (дата звернення: 24.02.2025).

27. Double taxation and tax evasion. Женева : Impr. du Journal de Genève, 1927. 33 с. URL: <https://digi.econbiz.de/viewer/image/1757899944/3/#topDocAnchor> (дата звернення: 28.02.2025).

28. Musgrave R. A brief history of fiscal doctrine. *Handbook of public economics*. 1985. С. 1–59. URL: <https://fenix.iseg.ulisboa.pt/downloadFile/281608120740467/RMusgrave%201985%20%20a%20brief%20history%20of%20the%20fiscal%20doctrine.pdf> (дата звернення: 02.03.2025).

29. Eichengreen B. J., Temin P. The gold standard and the Great Depression. Cambridge, MA : National Bureau of Economic Research, 1997. 43 с. URL: <https://economics.mit.edu/sites/default/files/2022-08/The%20Gold%20Standard%20and%20the%20Great%20Depression.pdf>(дата звернення: 02.03.2025).

30. Samuelson P. A., Nordhaus W. D. Economics. 16-те вид. Нью Делі : Tata McGraw-Hill Publishing Company Limited, 1998. URL: <https://archive.org/details/dli.ernet.474266/page/n3/mode/2up> (дата звернення: 02.03.2025).

31. Keynes J. M. The general theory of employment, interest, and money. International Relations and Security Network, 1936. 190 с. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/125515/1366_keynestheoryofemployment.pdf(дата звернення: 03.03.2025).

32. Jogarajan S. Double taxation and the league of nations. Cambridge University Press, 2018. 341 p. URL: <https://doi.org/10.1017/9781108368865>(date of access: 03.03.2025).

33. Avi-Yonah R. S. International tax law. Michigan Law School Scholarship Repository, 2004. 27 с. URL: https://repository.law.umich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1006&context=law_econ_archive (дата звернення: 04.03.2025).

34. Vega A. International governance through soft law: the case of the OECD transfer pricing guidelines. *SSRN electronic journal. working paper of the max planck institute for tax law and public finance*. 2012. № 5. С. 34. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2100341 (дата звернення: 04.03.2025).

35. Avi-Yonah R. International taxation, globalization, and the economic digital divide. *Journal of international economic law*. 2023. Т. 26, № 1. С. 101–109. URL: <https://doi.org/10.1093/jiel/jgac068> (дата звернення: 04.03.2025).

36. Schön W. Is there finally an international tax system?. *Working paper of the max planck institute for tax law and public finance*. 2021. № 15. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3922687 (дата звернення: 04.03.2025).

37. López E. E. The renaissance of the benefit principle for the 21th century international tax reform. *Kluwer International Tax Blog*. URL: <https://kluwertaxblog.com/2020/01/30/the-renaissance-of-the-benefit-principle-for-the-21th-century-international-tax-reform/> (дата звернення: 07.03.2025).

38. Tax treaties. *Organisation for Economic Co-operation and Development*. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/tax-treaties.html> (date of access: 07.03.2025).

39. Transfer pricing. *Organisation for Economic Co-operation and Development*. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/transfer-pricing.html>(date of access: 07.03.2025).

40. Musgrave R. A., Musgrave P. B. Public finance in theory and practice. 5-те вид. New York: McGraw-Hill Book Co., 1989. 627 с. URL: [https://desmarais-tremblay.com/Resources/Musgrave%20Richard%20A.%20and%20Musgrave%20Peggy%20B.%201989%20\(1973\)%20Public%20Finance%20in%20Theory%20and%20Practice_5th%20ed.pdf](https://desmarais-tremblay.com/Resources/Musgrave%20Richard%20A.%20and%20Musgrave%20Peggy%20B.%201989%20(1973)%20Public%20Finance%20in%20Theory%20and%20Practice_5th%20ed.pdf) (дата звернення: 07.03.2025).

41. BEPS multilateral instrument. *Organisation for Economic Co-operation and Development*. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/beps-multilateral-instrument.html> (дата звернення: 09.03.2025).

42. Convention on mutual administrative assistance in tax matters. *Organisation for Economic Co-operation and Development*. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/convention-on-mutual-administrative-assistance-in-tax-matters.html> (дата звернення: 09.03.2025).

43. Addressing base erosion and profit shifting. OECD Publishing, 2013. 89 с. URL: https://www.oecd.org/en/publications/addressing-base-erosion-and-profit-shifting_9789264192744-en.html (дата звернення: 09.03.2025).

44. World to lose \$4.8 trillion to tax havens over next decade unless UN tax convention adopted, countries warned - Tax Justice Network. *Tax Justice Network*. URL: <https://taxjustice.net/press/world-to-lose-4-7-trillion-to-tax-havens-over-next-decade->

[unless-un-tax-convention-adopted-countries-warned/?utm_source=chatgpt.com](https://www.oecd.org/en/about/history.html) (дата звернення: 09.03.2025).

45. OECD history. Better policies for better lives since 1960. *Organisation for European Economic Co-operation*. URL: <https://www.oecd.org/en/about/history.html> (дата звернення: 12.03.2025).

46. Model double Taxation Convention between developed and developing countries 2021. Нью-Йорк : United Nations, 2021. 911 с. URL: https://financing.desa.un.org/sites/default/files/2023-05/UN%20Model_2021.pdf (дата звернення: 13.03.2025).

47. Council Directive on a common system of taxation applicable to interest and royalty payments made between associated companies of different Member States : Директива від 03.06.2003 № 2003/49/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2003/49/oj/eng> (дата звернення: 13.03.2025).

48. Code of conduct group (business taxation). *The Council of the EU and the European Council*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/code-conduct-group/> (дата звернення: 14.03.2025).

49. Council Directive. Amending Directive 2011/16/EU as regards mandatory automatic exchange of information in the field of taxation : Директива від 09.12.2014 № 2014/107/EU. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2014/107/oj/eng> (дата звернення: 13.03.2025).

50. Council Directive. Laying down rules against tax avoidance practices that directly affect the functioning of the internal market : Директива від 12.07.2016 № 2016/1164. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/1164/oj/eng> (дата звернення: 14.03.2025).

51. State aid: Ireland gave illegal tax benefits to Apple worth up to €13 billion. Брюсель : European Commission - Прес-реліз, 2016. URL:

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/ip_16_2923/IP_16_2923_EN.pdf (дата звернення: 18.03.2025).

52. Council Directive on ensuring a global minimum level of taxation for multinational enterprise groups and large-scale domestic groups in the Union : Директива від 14.12.2022 № 2022/2523. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2523/oj/eng> (дата звернення: 18.03.2025).
[u/eli/dir/2022/2523/oj/eng](https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2523/oj/eng) (дата звернення 21.04.2025).

53. Spillovers in international corporate taxation. Вашингтон : International Monetary Fund Policy Papers, 2014. 85 с. URL: <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2014/050914.pdf> (дата звернення: 18.03.2025).

54. Platform for collaboration on tax. URL: <https://www.tax-platform.org/who-we-are> (дата звернення: 18.03.2025).

55. Promotion of inclusive and effective international tax cooperation at the United Nations. General Assembly, 2023. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3999979?v=pdf#files> (дата звернення: 26.03.2025).

56. The platform for collaboration on tax pct progress report 2021. 2021. 42 с. URL: <https://www.tax-platform.org/sites/pct/files/publications/PCT%20Progress%20Report%202021.pdf> (дата звернення: 25.03.2025).

57. The state of tax justice 2024. 2024. 80 с. URL: <https://taxjustice.net/reports/the-state-of-tax-justice-2024/> (дата звернення: 25.03.2025).

58. International centre for tax and development. URL: <https://www.ictd.ac/about-us/> (дата звернення: 26.03.2025).

59. Єніна А. Аналіз причин, що впливають на ухилення від сплати податків. *Економіка та управління національним господарством*. Т. 31. С. 11–125. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/31_2019_ukr/20.pdf (дата звернення: 27.03.2025).

60. Global tax evasion report 2024 / A. Alstadsæter та ін. EU Tax Observatory, 2024. 90 с. URL: <https://www.taxobservatory.eu/publication/global-tax-evasion-report-2024/>(дата звернення: 29.03.2025).

61. State aid: Commission finds Luxembourg gave illegal tax benefits to Amazon worth around €250 million. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_17_3701 (дата звернення: 31.03.2025).

62. Commission decides selective tax advantages for Fiat in Luxembourg and Starbucks in the Netherlands are illegal under EU state aid rules. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_15_5880 (дата звернення: 31.03.2025).

63. Zucman G. Hidden wealth of nations: the scourge of tax havens. Чикаго : University of Chicago Press, 2015. 121 с. URL: <http://digamo.free.fr/zucman152> (дата звернення: 02.04.2025).

64. Foreign account tax compliance act (FATCA) | internal revenue service. *Internal Revenue Service. An official website of the United States government*. URL: <https://www.irs.gov/businesses/corporations/foreign-account-tax-compliance-act-fatca> (дата звернення: 02.04.2025).

65. OECD's CRS facilitated the exchange (AEOI) of 47M accounts. *International Tax Attorney. IRS Offshore Voluntary Disclosure*. URL: <https://www.goldinglawyers.com/crs-exchanges-account-information-for-more-than-47m-accounts/> (дата звернення: 03.04.2025).

66. Cobham A. It's got to be automatic: Trillions of dollars offshore revealed by Tax Justice Network policy success - Tax Justice Network. *Tax Justice Network*. URL: <https://taxjustice.net/2020/07/03/its-got-to-be-automatic-trillions-of-dollars-offshore-revealed-by-tax-justice-network-policy-success/>(дата звернення: 02.04.2025).

67. Global distribution of revenue loss from tax avoidance: re-estimation and country results. *Eutax*. URL: <https://www.taxobservatory.eu/repository/global-distribution-of-revenue-loss-from-tax-avoidance/> (дата звернення: 02.04.2025).

68. Enache C. Corporate tax rates around the world, 2023. *Tax Foundation*. URL: <https://taxfoundation.org/data/all/global/corporate-tax-rates-by-country-2023/> (дата звернення: 05.04.2025).

69. Enache C. Corporate tax rates around the world, 2024. *Tax Foundation*. URL: <https://taxfoundation.org/data/all/global/corporate-tax-rates-by-country-2024/> (дата звернення: 05.04.2025).

70. Corporate tax rates table. *KPMG*. URL: <https://kpmg.com/dk/en/home/insights/2016/11/tax-rates-online/corporate-tax-rates-table.html> (дата звернення: 05.04.2025).

71. Tax challenges arising from digitalisation – report on pillar two blueprint. Париж : OECD Publishing, 2020. 246 с. URL: https://www.oecd.org/en/publications/tax-challenges-arising-from-digitalisation-report-on-pillar-two-blueprint_abb4c3d1-en.html (дата звернення: 06.04.2025).

72. How do state and local alcohol taxes work?. *Tax Policy Center*. URL: <https://taxpolicycenter.org/briefing-book/how-do-state-and-local-alcohol-taxes-work> (дата звернення: 08.04.2025).

73. Bird R. M. Value-Added taxes in developing and transitional countries: lessons and questions. 2005. URL: https://www.researchgate.net/publication/4983766_Value-Added_Taxes_in_Developing_and_Transitional_Countries_Lessons_and_Questions (дата звернення: 12.04.2025).

74. Consumption tax trends. *Organisation for Economic Co-operation and Development*. URL: https://www.oecd.org/en/publications/consumption-tax-trends_19990979.html (дата звернення: 12.04.2025).

75. Доходи зведеного бюджету. М-во Фінансів України, 2019. 26 с. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/zvit_2019.pdf (дата звернення: 13.04.2025).

76. Keen M. VAT, tariffs, and withholding: border taxes and informality in developing countries. *Imf working papers*. 2007. С. 30. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/VAT-Tariffs-and-Withholding-Border-Taxes-and-Informality-in-Developing-Countries-21122> (дата звернення: 13.04.2025)

77. Bann D. The European Commission and the Taxation of the Digital Economy. *Tax Foundation*. URL: <https://taxfoundation.org/research/all/eu/european-commission-eu-digital-levy/> (дата звернення: 17.04.2025).

78. «Податок на Google»: за якою ставкою оподатковують електронні послуги країни світу. *Слово і Діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/07/12/infografika/svit/podatok-google-yakoyu-stavkoju-opodatkovuyut-elektronni-posluhy-krayiny-svitu> (дата звернення: 17.04.2025).

79. Borders K., Balladares S. Digital service taxes. EUTAX Observatory, 2023. 18 с. URL: https://www.taxobservatory.eu/www-site/uploads/2023/06/EUTO_Digital-Service-Taxes_June2023.pdf (дата звернення: 30.04.2025).

80. Caragher J. Digital Services Taxes DST global tracker. *VAT Calc*. URL: <https://www.vatcalc.com/global/digital-services-taxes-dst-global-tracker/> (дата звернення: 30.04.2025).

81. Digital services tax. HM revenue & customs. *GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/introduction-of-the-digital-services-tax/digital-services-tax> (дата звернення: 30.04.2025).

82. Bunn D. France digital tax. France's digital services tax: facts and analysis. *Tax Foundation*. URL: <https://taxfoundation.org/blog/france-digital-services-tax/> (дата звернення: 30.04.2025).

83. Webster J. Trump administration threatens to extend trade war to France over a 3% tax on big tech. *TIME*. URL: <https://time.com/5624371/france-tech-tax-tariffs/> (дата звернення: 30.04.2025).

84. OECD Pillar Two country tracker. *PwC*. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/services/tax/pillar-two-readiness/country-tracker.html> (дата звернення: 30.04.2025).

85. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо скасування оподаткування доходів, отриманих нерезидентами у вигляді виплати за виробництво та/або розповсюдження реклами, та удосконалення порядку оподаткування податком на додану вартість операцій з постачання нерезидентами електронних послуг фізичним особам : ЗАКОН УКРАЇНИ від 03.06.2021 № 1525-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1525-20#Text> (дата звернення: 30.04.2025).

86. Податковий кодекс України : від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 30.04.2025).

87. Графіки глобальної капіталізації ринку криптовалют. *CoinGecko*. URL: <https://www.coingecko.com/uk/global-charts> (дата звернення: 30.04.2025).

88. Taxing virtual currencies: an overview of tax treatments and emerging tax policy issues. *OECD*. URL: <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-issues/tax-policy/flyer-taxing-virtual-currencies-an-overview-of-tax-treatments-and-emerging-tax-policy-issues.pdf> (дата звернення: 02.05.2025).

89. George K. Cryptocurrency Regulations Around the World. *Investopedia*. URL: <https://www.investopedia.com/cryptocurrency-regulations-around-the-world-5202122> (date of access: 03.05.2025).

90. Про віртуальні активи : ЗАКОН УКРАЇНИ від 17.02.2022 № № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 03.05.2025).

91. International standards for automatic exchange of information in tax matters. OECD, 2023. 136 с. URL: https://www.oecd.org/en/publications/2023/06/international-standards-for-automatic-exchange-of-information-in-tax-matters_ab3a23bc.html (дата звернення: 05.05.2025).

92. UN asserts a greater role in global tax policy. PwC. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/tax/newsletters/tax-policy-bulletin/assets/pwc-un-asserts-a-greater-role-in-global-tax-policy.pdf> (дата звернення: 05.05.2025).

93. Липов В. Суперечності віртуальної конкуренції як результат алгоритмізації управління на цифрових платформах: інституційний контекст. *Економічна теорія*. 2022. № 1. С. 26–40. URL: https://www.researchgate.net/publication/360624420_Contradictions_of_virtual_competition_as_a_result_of_algorithmization_of_management_on_digital_platforms_institutional_context (дата звернення: 05.05.2025).

94. BEPS 2.0 Tracker: State of play of Pillar 2 around the globe. KPMG. URL: <https://kpmg.com/mt/en/home/insights/2024/04/kpmg-beps-2-tracker-state-of-play-of-pillar-2-around-the-globe.html> (дата звернення: 05.05.2025).